

การใช้ทฤษฎีในงานโบราณคดีไทย

รัศมี ชูทรงเดช

มายาภาพของวิชา “โบราณคดี” สำหรับคนไทยทั่วไปมักจะนึกถึง การศึกษาโครงกระดูก พระพุทธรูป เศษหม้อ โบราณสถานเก่า หรือ ของเก่า ส่วนแวดวงวิชาการไทย “โบราณคดี” ถูกจัดอยู่ในกลุ่มสาขา วิชา “มนุษยศาสตร์” ขณะที่โลกวิชาการตะวันตกจัดอยู่ในกลุ่มสาขาวิชา “มนุษยศาสตร์” “สังคมศาสตร์” และ “วิทยาศาสตร์” ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ประเภทของงานโบราณคดี เช่นงานโบราณคดีในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ใช้แนวทางการศึกษาทาง “สังคมศาสตร์” และ “วิทยาศาสตร์” ขณะที่ งานโบราณคดียุคประวัติศาสตร์ใช้แนวทางของ “มนุษยศาสตร์” ใน การตีความหลักฐานทางโบราณคดี โดยความเป็นจริงแล้วโบราณคดีเป็น วิชาที่เชื่อมโยงและข้ามสาขาระหว่าง “มนุษยศาสตร์” “สังคมศาสตร์” และ “วิทยาศาสตร์” เพราะการศึกษาอดีตที่ไกลโพ้นจำเป็นต้องใช้ เครื่องมือทางความคิดจากหลายศาสตร์ในการตีความ เพื่ออธิบาย ตีความ ปราบฏการณ์ และสืบสร้างอดีตขึ้นมาจากซากโบราณวัตถุสถาน (รัศมี ชูทรงเดช, 2539: 73-88 ; สุรพล นาถะพินธุ, 2539: 45-57 ; Kelly & Thomas, 2012: 19-44)

การตีความหลักฐานทางโบราณคดีจำเป็นต้องอาศัยรากฐานของแนวคิดทฤษฎีและข้อมูลทางโบราณคดีที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ ซึ่งจะถูกตรวจสอบกลับไปกลับมาจนจะได้ “ความจริง” ของอดีตที่ต่อมากลายเป็นความรู้สำหรับนักวิชาการและสาธารณชนเพื่อนำไปใช้ต่อไป อย่างไรก็ตามการตีความโบราณคดีนั้นมียุทธศาสตร์ที่กำเนิดมาจากโลกตะวันตกที่มีการใช้ทฤษฎีในงานวิจัยและปฏิบัติการโบราณคดี ดังนั้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์โบราณคดีและการพัฒนาองค์ความรู้โบราณคดีของประเทศไทย จึงจำเป็นต้องเข้าใจพื้นฐานและที่มาที่ไปในบริบทสากลก่อน อันจะทำให้สามารถวิเคราะห์การใช้ทฤษฎีสำหรับการตีความหลักฐานทางโบราณคดี เพื่อสืบสร้างสังคมและวัฒนธรรมในบริบทท้องถิ่นได้อย่างเข้าใจ

แม้ไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าโบราณคดีเป็นศาสตร์ที่พัฒนามาจากโลกตะวันตก แต่ผู้เขียนก็อดสงสัยในการพัฒนาความรู้ของสาขานี้เองไม่ได้ว่าเหตุใดนักโบราณคดีไทยหรือนักโบราณคดีในประเทศโลกที่สามซึ่งได้รับอิทธิพลและส่งผ่านการทำงานตามแนวทางตะวันตกทั้งทางตรงและทางอ้อมจึงไม่สามารถจะสลัดคราบตะวันตก แล้วพัฒนาแนวคิด/วิธีวิทยาหรือสร้างเครื่องมือทางความคิดขึ้นใหม่ที่เป็นของตนเอง เพื่อให้หลุดจากกรอบทฤษฎีตะวันตก หลุดจากการเป็นอาณานิคมทางปัญญาที่เราได้ผ่านการเล่าเรียนมา ดังนั้นจึงเป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากตะวันตก รุนแล้วรอนเล่าโดยปราศจากข้อสงสัยโต้แย้ง จึงเป็นไปได้หรือไม่ที่ปัจจุบันความตึบตันในทางวิชาการที่สำคัญ คือความเคยชินกับการรับความรู้ที่สำเร็จรูปและเบ็ดเสร็จ มีแบบแผนชัดเจน ไม่คลุมเครือ หรือไม่เปิด

ทางเลือกในการคิดหรือตีความได้หลากหลาย ซึ่งดูจะยุ่งยาก คลุมเครือ และซับซ้อน จนทำให้เราหยุดค้นหาหรือสร้างเครื่องมือทางความคิดที่เกิดจากการสร้างสมประสบการณ์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในบริบทท้องถิ่นด้วยตัวเราเอง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนักโบราณคดีท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มตั้งคำถาม ทบทวนตนเองอย่างตระหนักรู้ (self-reflexivity) และวิพากษ์การใช้ทฤษฎีตะวันตกมากขึ้น (Buenafe, 2012, Shoocongdej, 2011)

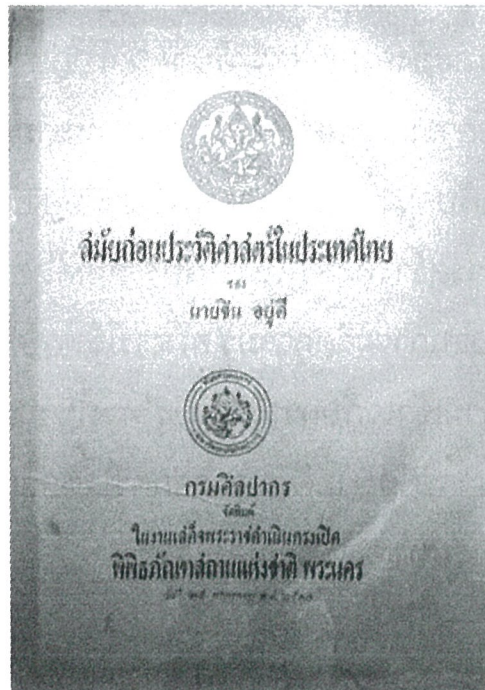
กรณีงานโบราณคดีไทยผู้เขียนเกิดข้อสงสัยว่า “นักโบราณคดีไทยสามารถสร้างทฤษฎีเองได้หรือไม่?” “นักโบราณคดีใช้ทฤษฎีอย่างไร?”

บทความนี้ต้องการตอบคำถามข้างต้น โดยนำเสนอการใช้ทฤษฎีในงานโบราณคดีไทยเพื่อใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบกับสาขาวิชาอื่น ๆ ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อันจะนำไปสู่การสนทนาข้ามสาขาต่อไป ผู้เขียนลำดับการนำเสนอ ดังนี้ ก) ความหมายของโบราณคดี เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและธรรมชาติของข้อมูลทางโบราณคดี ข) พัฒนาการของการสร้างทฤษฎีในงานโบราณคดีไทย เพื่อให้เข้าใจถึงแหล่งที่มาของกระบวนการผลิตความรู้ ค) การใช้ทฤษฎีทางโบราณคดีของตะวันตก เพื่อทำความเข้าใจกับการใช้ทฤษฎีทางโบราณคดีในบริบทสากล ง) กระบวนทัศน์ในการศึกษาอดีตของศาสตร์โบราณคดี และ จ) การใช้ทฤษฎีตะวันตกในบริบทของโบราณคดีไทย

ความหมายของ “โบราณคดี”

“โบราณคดี” เป็นสาขาวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเรื่องของคน สังคม

วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในอดีต จากซากสิ่งของที่มนุษย์ทำขึ้น และซากของนิเวศวัตถุ เช่นกระดูกสัตว์ เมล็ดพืชที่อยู่รวมหรือพบ ใกล้เคียง รวมทั้งหลักฐานประเภทลายลักษณ์ต่าง ๆ เช่นจารึก เอกสาร ทางประวัติศาสตร์ ครอบคลุมเวลาดั้งแต่การเกิดบรรพบุรุษของ มนุษยชาติเมื่อประมาณสามล้านกว่าปีมาแล้วจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น การเข้าถึง “ความจริง” ในอดีตที่ไกลโพ้น จึงจำเป็นต้องศึกษาแบบ องค์กรรวมของระบบวัฒนธรรม เช่นระบบความคิดและความเชื่อ ระบบ เศรษฐกิจและการดำรงชีพ ระบบการตั้งถิ่นฐาน ระบบเทคโนโลยี องค์กร ทางสังคม เป็นต้น (Renfrew and Bahn, 2012)

- สมัยก่อนประวัติศาสตร์ประเทศไทย ของ ชิน อยู่ดี

ข้อมูลหรือรูปแบบของหลักฐานทางโบราณคดีมีหลายแบบที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญา วิถีชีวิตของคนโบราณ นักโบราณคดีเรียกวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งของว่า “โบราณวัตถุ” และที่เป็นอาคารหรือสิ่งก่อสร้างว่า “โบราณสถาน” ทั้งที่มีรูปทรงงดงามที่แสดงถึงระบบคิด สัญลักษณ์ และสุนทรียศาสตร์และอยู่ในรูปแบบที่ไม่สมบูรณ์ แตกหัก นักประวัติศาสตร์ศิลปะและศิลปิน ศึกษาโบราณวัตถุและโบราณสถานที่มีรูปทรงสมบูรณ์เรียกโบราณวัตถุสถานว่าเป็นงาน “ศิลปะ” ซึ่งเป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อสัมพันธ์ของชุมชน ความเชื่อ สถานภาพของบุคคล/กลุ่มบุคคลในอดีต อาจกล่าวได้ว่านักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์มีวิถีวิทยาวิธีการศึกษาและการตีความที่คล้ายคลึง หากแต่การเรียกวัตถุที่ศึกษาต่างกัน

พัฒนาการ“โบราณคดี” ของการสร้างทฤษฎีในงาน “โบราณคดีไทย”

ในที่นี้ ผู้เขียนนำเสนอที่มาที่ไปหรือวงศาวินิจฉัยของ “โบราณคดีไทย” โดยสังเขป เพื่อแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของศาสตร์และการแสวงหาความรู้ในสาขานี้ในประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นที่ปรับเปลี่ยน (local adaptation) ต่อจากต้นกำเนิดที่มาจากโลกตะวันตก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจขอบเขตของความรู้และแหล่งผลิตความรู้ด้านโบราณคดีก่อน ปัจจุบันสถาบันที่ผลิตความรู้และบุคลากรที่ทำงานด้านโบราณคดีของประเทศไทยมีอยู่เพียงที่เดียวคือภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงยังไม่ค่อยเป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวาง

ในหมู่นักวิชาการและสาธารณชน และการพัฒนาองค์ความรู้จึงผูกขาดอยู่ในแวดวงจำกัด ผู้เขียนคิดว่าข้อจำกัดนี้ทำให้งานโบราณคดีไม่มีความหลากหลาย เนื่องจากการไม่มีการเทียบเคียงการพัฒนาองค์ความรู้ และไม่มีพันธมิตรร่วมสาขาวิชาเหมือนกับสาขาใกล้เคียงอื่น ๆ ที่เปิดสอนในหลายมหาวิทยาลัย เช่นมานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ต้องสร้างความเข้าใจพื้นฐานที่มาที่ไปสำหรับการวิเคราะห์และอภิปรายต่อไป

งานโบราณคดีในประเทศไทยในระยะแรกเริ่มนั้น เกิดจากความสนใจและอยากเรียนรู้เกี่ยวกับที่มาที่ไปของตัวเอง การอนุรักษ์และสงวนรักษาโบราณวัตถุสถานที่ตั้งแต่สมัยสุโขทัยหรือสมัยก่อนหน้านั้น ทำให้ธรรมชาติของการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับอดีตอยู่ในรูปแบบของการศึกษาดำเนินงาน จารึก พงศาวดาร วรรณกรรมทางพุทธศาสนา เช่น *โลกที่ปกสาร พงศาวดารโยนก* (ปฐมฤกษ์ เกตุทัต, 2538: 15-44) มีการเขียนเรียบเรียงเกี่ยวกับกำเนิดและที่มาของเผ่าพันธุ์ตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางแบบมนุษยศาสตร์ สำหรับเรื่องการเรียนการสอนโบราณคดีในคณะโบราณคดีนั้น ผู้เขียนขอแบ่งออกเป็น 2 ยุค คือ ยุคแรก (2498-2516) และยุคที่สอง (2517-ปัจจุบัน)

ยุคแรก ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การศึกษาโบราณคดีตามหลักสากล เกิดขึ้นเมื่อมีการจัดตั้งคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ใน พ.ศ. 2498 โดยมีหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทวงศ์) เป็นคณบดีท่านแรกและเคยเป็นอธิบดีกรมศิลปากร โดยมีจุดประสงค์ที่จะผลิต

บุคลากรให้กับกองโบราณคดี กรมศิลปากร เพื่อดูแลปกป้องโบราณวัตถุสถานที่
ที่เป็นมรดกทรัพยากรของชาติ อันมีส่วนทำให้สาธารณชนเข้าใจผิดว่าคณะ
นี้เป็นส่วนหนึ่งของ “กรมศิลปากร” จวบจนปัจจุบัน (คณะโบราณคดี,
2556) หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (2531) มองว่า “โบราณคดีเป็นทั้งศาสตร์และ
ศิลป์” ที่ต้องใช้วิชาการด้านมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์มาช่วยตีความ
หลักฐานทางโบราณคดี ช่วงเวลาไล่เลี่ยกันมีการนำวิทยาการโบราณคดี
สมัยใหม่เข้ามาในการทำงานชุดค้นโดยคณะสำรวจไทย-เดนมาร์กใน
ระหว่าง พ.ศ. 2503-2504 (ชิน อยู่ดี, 2529) ที่แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า
จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และ
เป็นการฝึกหัดนักศึกษาโบราณคดีในเรื่องการสำรวจและชุดค้นด้วยวิธีการ
สากลเป็นครั้งแรก ในครั้งนั้น นายแพทย์สุด แสงวิเชียร จากภาควิชา
กายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลได้เข้าร่วมการชุดค้น
จึงทำให้เกิดรายวิชากายวิภาคศาสตร์ทางโบราณคดี และวิชามานุษยวิทยา
กายภาพ (Physical Anthropology) ในหลักสูตรที่นักศึกษาโบราณคดีจะ
ต้องเรียนตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน (ฝ่ายวิชาการนักศึกษาคณะโบราณคดี,
2517; สุด แสงวิเชียร, 2515) นับว่าช่วงเวลานี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญใน
งานโบราณคดีไทย เพราะมีการศึกษาอบรมตามระเบียบวิธีการทำงาน
แบบสากลที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก โบราณคดีเริ่มเกี่ยวข้องกับแนวทาง
แบบวิทยาศาสตร์ และมานุษยวิทยากายภาพ ผนวกกับการพัฒนาการ
เรียนการสอนที่เกิดจากประสบการณ์และประเพณีการศึกษาแนวทาง
ประวัติศาสตร์ของคณาจารย์รุ่นบุกเบิก การจัดตั้งคณะโบราณคดีในช่วง

แรกไม่มีการแบ่งแยกสาขา และการเรียนการสอนจึงเป็นไปในแนวทางแบบมนุษยศาสตร์ นักโบราณคดีรุ่นแรกจำเป็นต้องเรียนสหวิทยาการและมีการบูรณาการความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ เช่น โบราณคดี มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาษาตะวันออก (บาลี-สันสกฤต) ภาษาตะวันตก (ภาษาอังกฤษ-ฝรั่งเศส) จารึกภาษาสันสกฤต เขมร ไทย เป็นต้น การใช้ทฤษฎีในยุคแรกส่วนใหญ่เป็นทฤษฎีฐานรากที่เกิดจากผลการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ของคณาจารย์ในรุ่นบุกเบิก

ยุคที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2517 มีคณาจารย์ที่ศึกษาต่อต่างประเทศ กลับมาร่วมกันบุกเบิกและพัฒนาหลักสูตรร่วมกับคณาจารย์ชุดแรก เช่น หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล จบประวัติศาสตร์ศิลปะจากฝรั่งเศส อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม จบมานุษยวิทยาจากออสเตรเลีย อาจารย์ ผาสุข อินทรารุช จบโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์จากอินเดีย อาจารย์ วีรพันธุ์ มาลัยพันธุ์ จบโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากปากีสถาน อาจารย์ พิสิฐ เจริญวงศ์ ได้ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ และอเมริกา อาจารย์ ปรีชา กาญจนาคม จบจากคณะโบราณคดีรุ่นที่ 2 โดยได้รับการอบรมจากการทำงานภาคสนามของไทย-เดนมาร์ก แล้วเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ที่คณะโบราณคดีทันที นอกจากนี้ยังมีบุคลากรจากกรมศิลปากรซึ่งเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ข้อมูลเชิงประจักษ์ มีประสบการณ์ในการทำงานสนามมาเป็นอาจารย์พิเศษ เช่น อาจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อาจารย์แสง มนวิฑูร สอนด้านจารึก อาจารย์ชิน อยู่ดี สอนโบราณคดีและโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้ได้เข้ามาร่วมพัฒนาหลักสูตร

การเรียนการสอนระดับปริญญาบัณฑิตตามลักษณะกลุ่มวิชาที่เป็นสากล มีการแบ่งออกเป็นภาควิชาเป็น 5 ภาควิชาและ 1 หมวดวิชา ได้แก่ ภาควิชาโบราณคดี ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชามานุษยวิทยา ภาควิชาภาษาตะวันออก ภาควิชาภาษาตะวันตก และหมวดประวัติศาสตร์ (คณะโบราณคดี, 2556) การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้เป็นการผสมผสานระหว่างระบบการเรียนการสอนแบบยุโรปและอเมริกัน มีการแยกกันระหว่างโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาษาตะวันออกและมานุษยวิทยาโดยสิ้นเชิง (ในยุโรปเช่นในประเทศฝรั่งเศส ผู้ที่สนใจโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์จะเรียนโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ และจารีกร่วมกัน ส่วนในประเทศอเมริกา โบราณคดีเป็นส่วนหนึ่งของมานุษยวิทยา) ดังนั้น หลักสูตรและพัฒนาการของการสร้างความรู้จึงเกิดเป็นลักษณะของ “ลูกผสม” (hybridity) ที่แยกส่วนมากกว่าที่จะศึกษาเป็นองค์รวม ในช่วงนี้มีการเสนอทฤษฎีว่าด้วยที่มาของชนชาติไทย ทฤษฎีแรกสืบทอดแนวคิดที่สั่งสอนกันมา ซึ่งระบุว่าการอพยพอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศจีน (นิคม มุสิกคามะ, 2521: 430) ทฤษฎีหลังเห็นว่าชนชาติไทยอยู่ที่นี้ตั้งแต่แรก อันเป็นผลจากประสบการณ์การขุดค้นของคณาจารย์คณะโบราณคดี และผลจากการศึกษาเปรียบเทียบโครงกระดูกของ น.พ.สุต แสงวีเชียรจากคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล (ชิน อยู่ดี, 2512) ซึ่งชี้ว่าโครงกระดูกของคนโบราณ อายุประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว จากแหล่งโบราณคดีบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี มีลักษณะคล้ายคลึงกับโครงกระดูกของคนไทยปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี การขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2515-18 มีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรของคณะโบราณคดีอีกครั้งหนึ่ง หลังจากโครงการความร่วมมือกันระหว่างไทย-มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย (พิสิฐ เจริญวงศ์, 2516; Gorman & Charoenwongsa, 1976: 14-26) มีการนำนักศึกษาโบราณคดีเข้าไปร่วมขุดค้น และต่อจากนั้นมีการส่งนักศึกษาและนักโบราณคดีไทยไปเรียนต่อระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนียภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิฟอร์ด และทุนจากรัฐบาลไทย โดยมี ดร. เซสเตอร์ กอร์มัน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา กลุ่มนักศึกษาที่ได้รับทุนที่มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย ได้แก่ สีหวัฒน์ เน้นหนา ปฐมฤกษ์ เกตุทัต สุรินทร์ ภู่อจรร รัชณี ทศรัตน์ และสุรพล นาถะพินธุ ซึ่งส่วนใหญ่มีความสนใจในงานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้เรียนโบราณคดีในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของมานุษยวิทยา และเรียนแนวคิดทฤษฎีทางโบราณคดี ตลอดจนเทคนิควิธีการวิเคราะห์ทางโบราณคดีด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เมื่อกลับมาประเทศไทยจึงได้ทำงานวิจัยและร่วมพัฒนาหลักสูตรของภาควิชาโบราณคดี ผสมกับประสบการณ์ในการทำงานของอาจารย์ในรุ่นแรก ๆ ทำให้เกิดทำให้เกิดมีกลุ่มรายวิชาแนวคิดทฤษฎีองค์ความรู้ เทคนิควิธี และโบราณคดีประยุกต์ (เช่น วิชาประวัติศาสตร์แนวคิดทฤษฎีทางโบราณคดี ระเบียบวิธีการวิจัยทางโบราณคดี โบราณคดีปฏิบัติ เป็นต้น) ซึ่งส่งผลกระทบต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางโบราณคดี มีการผสมผสานกันระหว่างสาขามานุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ในหลักสูตรการเรียนการสอนทั้งระดับปริญญาตรี โท และเอก (คณะ

โบราณคดี, 2556) เริ่มมีการใช้แนวคิดทฤษฎีตะวันตกในงานโบราณคดีไทยควบคู่ไปกับการทฤษฎีฐานรากที่เกิดจากข้อมูลและผลการวิจัยของคณาจารย์

ทฤษฎีของโบราณคดีสากล

โบราณคดีสากลมีรากฐานการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ จึงทำให้มีกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ต้องมีระเบียบวิธีการวิจัยที่คล้ายคลึงกับศาสตร์อื่น ๆ โดยเฉพาะการใช้แนวคิดทฤษฎี ทฤษฎีเปรียบเสมือนตะเกียงที่นำทาง หรือเป็นเครื่องมือทางความคิดให้กับนักโบราณคดีในการอธิบายซากของอดีตที่ไม่มีชีวิต เราจะอธิบายกองอิฐของวัดร้างอย่างไร เราจะอธิบายภาชนะดินเผา เครื่องมือเหล็ก ลูกปัดที่พบภายในแหล่งโบราณคดีอย่างไร สิ่งเหล่านี้บอกเรื่องราวอะไรเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละช่วงสมัย

ดังนั้น เราควรต้องเข้าใจก่อนว่าแนวคิดทฤษฎีคืออะไร ถ้าพูดแบบภาษาชาวบ้านแล้ว “แนวคิด” หมายถึง ความคิดที่ผ่านกระบวนการกลั่นกรอง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการค้นคว้าศึกษาเรื่องที่สนใจ การปฏิบัติต่อไป สำหรับความหมายในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2554: 645) หมายถึง “ความคิดที่เป็นแนวที่จะดำเนินต่อไป”

ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องการแบ่งยุคสมัยสามระบบ (Three Age System) เพื่อใช้ในการแบ่งยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ใช้หลักเกณฑ์การแบ่งตามวัสดุ รูปแบบ และเทคโนโลยี เช่น สมัยหิน สมัยโลหะ เป็นต้น ที่ต่อมาใช้อย่างกว้างขวางทั่วโลก (Gamble, 2008: 5)

ถ้านักโบราณคดีสนใจสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์สมัยสงครามโลกครั้งที่สองในพื้นที่อำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม ซึ่งจัดเป็นโบราณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 8-9 จะต้องทบทวนวรรณกรรมเพื่อทำความเข้าใจและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องชาติพันธุ์ ความเป็นชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์สงครามโลก เพื่อช่วยให้เข้าใจถึงสถานการณ์อดีต-ปัจจุบัน ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดสำหรับพัฒนาแนวทางในการค้นคว้ารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยต่อไป (รัศมี ชูทรงเดช และคณะ, 2552, 2555)

“ทฤษฎี” ตามคำนิยามของโบราณคดี เป็นคำอธิบายเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอดีต จากหลักฐาน/ข้อมูล/ซากของโบราณวัตถุสถานและนิเวศวัตถุที่ปรากฏอย่างมีเหตุมีผล มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ตามกระบวนการทางโบราณคดี (ตั้งคำถาม รวบรวมข้อมูล ด้วยการค้นคว้าเอกสาร สืบค้น ขุดค้น วิเคราะห์ ตีความ และสรุปเขียนรายงาน) แต่ถ้าดูคำนิยามตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2554: 545) ..“ทฤษฎี” หมายถึง หลักการทางวิชาการที่ได้ข้อสรุปมาจากการค้นคว้าทดลองเป็นต้น เพื่อเสริมเหตุผลและรากฐานให้แก่ปรากฏการณ์หรือข้อมูลในภาคปฏิบัติ...

ตัวอย่างเช่น เมื่อประมาณสามสิบกว่าปีที่แล้ว นักโบราณคดีทั่วโลกได้ใช้ทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) ที่เสนอโดยเอ็มนานูแอล วอลเลอ์สไตน์ (Immanuel Wallerstein) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ซึ่งเป็นแนวคิดทฤษฎีที่มีอิทธิพลทางความคิดในหมู่นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ในการอธิบายการค้าขายระยะทางไกลที่เกิดขึ้นในโลก

ทฤษฎีนี้เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และอดีตโดยมีหลักการว่า ระบบทุนนิยมโลกมีพัฒนาการตั้งแต่ช่วงประมาณสมัยอยุธยาที่มีการล่าอาณานิคมของโลกตะวันตก จึงเกิดความสัมพันธ์ใหม่ในโลกทั้งระบบระหว่างศูนย์กลาง (center) และประเทศบริวารที่มีความสัมพันธ์กันหรือที่เรียกว่าชายขอบ (periphery) ซึ่งเกิดความสัมพันธ์หรือความขัดแย้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ มีการเคลื่อนตัวของสินค้า ผู้คน นวัตกรรมและศาสนา/ความเชื่ออย่างกว้างขวางจากดินแดนศูนย์กลางสู่ชายขอบ (Wallerstein, 1980) จึงปรากฏหลักฐานของสินค้าจากตะวันตกในรัฐโบราณสมัยต่าง ๆ ในดินแดนประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งบริเวณอื่น ๆ ของโลก ถ้าเราเข้าใจหลักการของแนวคิดทฤษฎีนี้เราสามารถจะนำมาใช้อธิบายการติดต่อสัมพันธ์ของรัฐโบราณ อยุธยา ล้านนา พุกาม จักรวรรดิอังกฤษ สเปน ฮอลันดา โปรตุเกส จีน และเปอร์เซีย ฯลฯ ได้ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น และพัฒนาการทางการเมืองเศรษฐกิจที่เติบโตจากเครือข่ายสัมพันธ์กับบริบทโลกอย่างไร (Kardulias, 1999)

ดังนั้น “แนวคิดทฤษฎี” หมายถึงแนวคิดที่มีคำอธิบายตามหลักการวิชาการ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ และมีแนวทางในการปฏิบัติที่จะตรวจสอบได้

ระดับของทฤษฎี

ทฤษฎีในทางโบราณคดี แบ่งออกเป็นสามระดับอย่างกว้าง ๆ พัฒนา

ขึ้นโดยนักโบราณคดีกระบวนการ (Processual Archaeologists) ในช่วงประมาณ ค.ศ. 1970-80 ที่เรียกร้องให้นักโบราณคดีให้ความสนใจกับการพัฒนาทฤษฎีเพื่ออธิบายและตีความหลักฐานทางโบราณคดี ด้วยวิธีการให้เหตุผลแบบนิรนัย (hypothetical-deductive reasoning) โดยนำความรู้พื้นฐานที่ยอมรับว่าเป็นความจริงตามหลักการมาตั้งเป็นข้อสมมติฐานเพื่อตรวจสอบข้อสรุปต่อไปตามปรัชญาของปฏิฐานนิยม (positivism) ซึ่งต่อมาก็ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปโดยเฉพาะนักโบราณคดีกระบวนการ (Kelly & Thomas, 2012: 32-34) คือ ทฤษฎีระดับล่าง กลาง และสูง

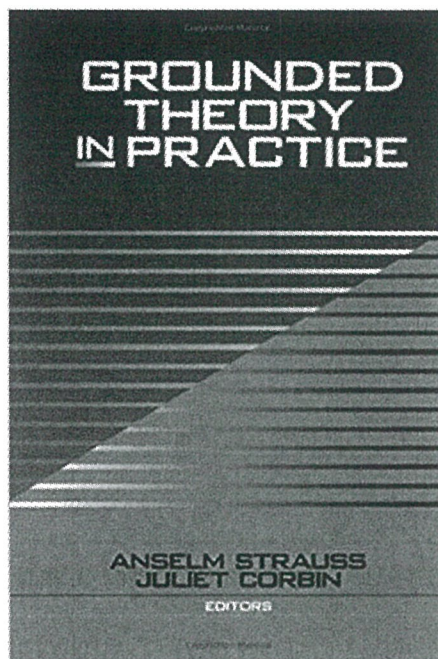
1. ทฤษฎีระดับล่าง (Lower-Level Theories) คือการสังเกตการณ์ที่ได้จากการดำเนินงานทางโบราณคดีภาคสนามและห้องปฏิบัติการ อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีระดับล่างเป็นทฤษฎีของเทคนิควิธี เมื่อผ่านกระบวนการพิสูจน์แล้วสามารถจะนำไปอธิบายเหตุการณ์ที่มีแบบแผนคล้ายคลึงกันในหลายพื้นที่หรือภูมิภาคได้ เช่น การจัดรูปแบบ การเปรียบเทียบ การก่อตัวของแหล่งโบราณคดี เป็นต้น

2. ทฤษฎีระดับกลาง (Middle-Level Theories) คือ การเชื่อมโยงระหว่างหลักฐานทางโบราณคดีกับทฤษฎีทั่วไป หรือทฤษฎีระดับสูง เมื่อประมาณก่อน ค.ศ. 1960 การทำงานโบราณคดีมักจะสร้างทฤษฎีระดับล่างหรือใช้กรอบทฤษฎีระดับสูงในการศึกษาอดีต จึงทำให้ขาดการเชื่อมโยงระหว่างหลักฐานทางโบราณคดีกับทฤษฎีระดับสูง ต่อมาเมื่อ “โบราณคดีกระบวนการ” (ดูในหัวข้อถัดไป) ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อ

การทำงานทางโบราณคดี ทฤษฎีระดับกลางนี้ถูกยืมมาจากสังคมวิทยา โดยลูวิส บินฟอร์ด ซึ่งเป็นเครื่องมือทางความคิด (conceptual tool) ในการพัฒนาโมเดลและสร้างทฤษฎีโดยการตรวจสอบเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural comparative studies) กับข้อมูลปัจจุบันและอดีต โดยมีวิธีวิทยาที่ได้พัฒนาขึ้นในช่วงเวลานี้คือการศึกษาด้านโบราณคดีชาติพันธุ์ (Ethnoarchaeology) วิธีการทดลองทางโบราณคดี (Experimental Archaeology) เมื่อได้ทฤษฎีระดับกลางจึงนำไปใช้คาดการณ์รูปแบบของหลักฐานทางโบราณคดีที่เกิดจากระบบการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์และธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีระดับกลางเป็น “วิทยาศาสตร์ของหลักฐานทางโบราณคดี” (Science of Archaeological Record) พื้นฐานที่สำคัญของ ทฤษฎีระดับกลาง คือ

- ก. หลักฐานทางโบราณคดีเป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง หรือตายแล้ว ไม่มีความเคลื่อนไหวใด ๆ
- ข. หลักฐานทางโบราณคดีเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นจากระบบวัฒนธรรมของมนุษย์และกระบวนการเกิดแหล่งโบราณคดี มีความซับซ้อนมาก
- ค. ในการอธิบายรูปแบบของหลักฐานทางโบราณคดีที่นักโบราณคดีขุดขึ้นมานั้น ควรจะต้องเข้าใจและอธิบายอดีตโดยการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นสิ่งหยุดนิ่ง กับพลวัตทางวัฒนธรรมในระบบสังคมของมนุษย์

3. ทฤษฎีระดับสูง หรือทฤษฎีทั่วไป (Higher-Level Theory หรือ Grand Theory หรือ General Theory) ในเชิงปรัชญาของการแสวงหาความรู้ ทฤษฎีระดับสูงเป็นคำอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเพื่อตอบคำถามใหญ่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษยชาติและวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ไม่ได้จำกัดเฉพาะสาขาโบราณคดีเท่านั้น เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการ (เช่น ทฤษฎีการปรับตัว ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม) ทฤษฎีนีโอ-มาร์กซิสต์ เป็นต้น สำหรับตัวอย่างประเด็นคำถามใหญ่งานโบราณคดี เช่น ทำไมกลุ่มสังคมล่าสัตว์หาของป่าจึงทำการเพาะปลูก-เลี้ยงสัตว์ หรือปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางชนชั้น แล้วเกิดเป็นสังคมที่ซับซ้อนและรัฐ เป็นต้น

- หนังสือ *Grounded Theory in Practice* โดย Strauss & Corbin

นอกจากระดับของทฤษฎีที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ทางสังคมศาสตร์และโบราณคดียังมีทฤษฎีอีกประเภทคือทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เกิดจากข้อมูลหรือการค้นพบข้อมูลที่เกิดจากการวิจัยหรือปฏิบัติและสังเกตมาก ๆ แล้วอธิบายเชิงพรรณนาเรื่องราวในอดีตจากข้อมูลที่ค้นพบ (Strauss & Corbin 1997) เป็นการแสวงหาความจริงโดยใช้เหตุผลแบบอุปนัย (inductive reasoning) ซึ่งเป็นที่นิยมมากโดยเฉพาะนักโบราณคดีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและนักโบราณคดีเช่น การจัดรูปแบบโบราณวัตถุ (Typology) มีหลักและแนวทางในการจัดจำแนกโดยใช้เกณฑ์ของวัสดุ เทคโนโลยี และรูปทรง ซึ่งเกิดจากการสังเกต การทำซ้ำหรือใช้การจัดจำแนกอย่างต่อเนื่องและพัฒนาแนวคิดของนักโบราณคดีหลายรุ่นหลายร้อยปีมากจนถึงปัจจุบัน (Adam & Adam, 2007; Doran, 1975; Whallon & Brown, 1982) ในปัจจุบันได้นำมาใช้เป็นหลักสากลสำหรับการวิเคราะห์และจัดจำแนกรูปแบบโบราณวัตถุสถานทั้งในงานโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดทฤษฎีฐานรากที่เกิดจากการปฏิบัติงานภาคสนาม

ดังนั้น หากโบราณคดีไทยเป็นส่วนหนึ่งของศาสตร์โบราณคดีสากล เราจำเป็นต้องมีความรู้ที่เท่าทันกัน ทฤษฎีมีความสำคัญต่อการอธิบายสังคมและวัฒนธรรมในอดีตและส่งผลกระทบต่อสังคมร่วมสมัย รวมทั้งการเปรียบเทียบกับศาสตร์อื่นในแง่ของการพัฒนาความก้าวหน้าของศาสตร์ ดังนั้นเราจึงไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่างานโบราณคดีไทยมีความจำเป็นต้องใช้

และเรียนรู้แนวคิดทฤษฎีตะวันตกเป็นแนวทางในการค้นคว้าวิจัย เพื่อให้เข้าใจสถานภาพความรู้โบราณคดีในสังคมร่วมสมัย แล้วตัดสินใจได้ว่า จะนำแนวคิดทฤษฎีมาใช้อย่างไรให้เหมาะสมในบริบทของประเทศไทยเพื่อ ทบพตนเองอย่างตระหนักรู้ ซึ่งจะทำให้นักโบราณคดีไทยสามารถพัฒนา ความรู้ทั้งแนวคิดทฤษฎี วิธีวิทยา และเทคนิควิธีให้กับวงการโบราณคดี ไทยของเราได้

กระบวนการศึกษาค้นคว้าอดีต

ปัจจุบันการศึกษาโบราณคดีในประเทศไทยในยุคโลกาภิวัตน์ไม่ได้ แตกต่างจากศาสตร์อื่น ๆ ในแง่ที่ได้รับผลกระทบจากอิทธิพลแนวคิดและ เทคนิควิทยาการจากตะวันตกอย่างเต็มที่ อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดทฤษฎี ทางโบราณคดีอันเป็นพื้นฐานการวิจัยทางโบราณคดีของโลกตะวันตก ใน ปัจจุบันได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยนักโบราณคดี ชาวต่างชาติที่ทำงานในภูมิภาคต่าง ๆ หรือนักโบราณคดีท้องถิ่นที่ได้รับการ อบรมจากต่างประเทศ ดังนั้นการเข้าใจพื้นฐานกระบวนการค้นคว้าทาง โบราณคดีจะช่วยให้สามารถจะวิเคราะห์และประเมินงานวิจัย ทั้งใน ประเทศไทยหรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือภูมิภาคอื่น ๆ ของ โลกได้อย่างชัดเจนว่ามีรากฐานมาจากอะไร เพื่อจะได้นำมาประยุกต์ใช้ได้ อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในภูมิภาค

การผลิตความรู้ (knowledge production) ทางโบราณคดีนั้นมี แนวทางหลากหลายในการตีความปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เนื่องจาก

อดีตเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสามารถรู้ได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าเป็นอย่างไร เราไม่รู้ว่าเกิดเหตุการณ์อะไรบ้างในอดีต สิ่งที่นักโบราณคดีศึกษานั้นเป็นแค่เสี้ยวหนึ่งของปรากฏการณ์ในอดีต แล้วก็นำมาอธิบายเป็นภาพรวมใหญ่ ๆ ดังนั้นการสืบสร้างอดีตจำเป็นจะต้องมีหลักในการศึกษาและตีความ เพื่อให้สามารถตีความได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงและมีการบิดเบือนให้น้อยที่สุด นักโบราณคดีจะต้องมีทำงานโดยยึดหลักของภววิสัย (objective) ที่ขึ้นอยู่กับข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data) โดยมีพื้นฐานทางทฤษฎีจากกระบวนทัศน์ต่าง ๆ ที่นักโบราณคดีแต่ละคนเลือกใช้ กระบวนทัศน์ (paradigms) เป็นกรอบความคิดสำหรับทำความเข้าใจว่าโลกในฐานะขององค์กรรวมทั้งหมดว่าทำงานอย่างไร (how the world works) หรือหากจะกล่าวให้แคบเข้าก็คือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตซึ่งเกิดขึ้นเหมือน ๆ กันในโลกนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์นั้น ๆ เช่น การเกิดการเพาะปลูก-เลี้ยงสัตว์ การเกิดศาสนา การเกิดรัฐ สงคราม เป็นต้น กระบวนทัศน์จะทำให้ให้นักโบราณคดีมีหลักในการค้นหาเหตุผลและเลือกวิธีการวิจัยว่าจะใช้เครื่องมือวิจัยอย่างไรในการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ในอดีต

ในที่นี้ผู้เขียนจะนำเสนอกระบวนทัศน์ทางโบราณคดีร่วมสมัยโดยสังเขป เพื่อเป็นพื้นฐานของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการผลิตความรู้ทางโบราณคดีในปัจจุบัน คือ แนวคิดประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (cultural history) แนวคิดโบราณคดีกระบวนการ (processual archaeology) ซึ่งอยู่ภายใต้ร่มใหญ่ของกระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยม (modernism) ส่วน

แนวคิดโบราณคดีหลังกระบวนการ (post-processual archaeology) อยู่ภายใต้ร่มของกระบวนการทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม (post-modernism)

1. แนวคิดประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural historical approach)

ในช่วงนี้เองนักโบราณคดีอเมริกันให้ความสนใจในเรื่องการจัดลำดับ ยุคสมัย (chronology) และเทคนิคการขุดค้นตามชั้นดิน (stratigraphical excavation) ต่างก็พยายามจัดจำแนกโบราณวัตถุและจัดลำดับ ยุคสมัยเข้าด้วยกัน โดยถือตามหลักการทับถมทางธรณีวิทยาที่ว่าชั้นดิน ที่อยู่ล่างสุดเป็นชั้นทับถมที่เก่าที่สุด และชั้นที่ทับถมต่อมาก็จะอายุไล่เลี่ย กันตามลำดับ เพราะเมื่อนักโบราณคดีทำการขุดค้น คำถามที่พวกเขา มักพบเสมอคือ วัตถุที่ขุดขึ้นมาได้นั้นมีอายุเท่าไร ใครเป็นผู้ทำขึ้นมา อะไรเกิดก่อน-หลัง โดยการจัดจำแนกกลุ่มและรูปแบบของโบราณวัตถุ ที่ขุดได้จากแต่ละชั้นดินเข้าด้วยกัน โบราณวัตถุที่มีความคล้ายคลึงกันก็จะ ถูกจัดเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย

นอกจากนี้การตีความยังใช้วิธีโยงความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานทาง โบราณคดีกับกลุ่มชนพื้นเมืองในปัจจุบัน โดยเชื่อว่าความเป็นอยู่ของคน ปัจจุบันนั้นเหมือนกับคนในอดีต (direct-historical approach) เพราะ พบว่ามีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของชนพื้นเมือง ดังเดิม ลักษณะรูปแบบของโบราณวัตถุเด่น ๆ จากแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ จะถูกใช้เป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

อาจกล่าวได้ว่างานโบราณคดีในระยะนี้เน้นการพรรณนารายละเอียด

และจัดรูปแบบของโบราณวัตถุและโบราณสถาน การอธิบายหลักฐานทางโบราณคดีและปรากฏการณ์ในอดีตเน้นเรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (diffusion) ซึ่งเชื่อว่ามีศูนย์กลางความเจริญอยู่บริเวณใดบริเวณหนึ่งแล้วกระจายหรือส่งความเจริญไปให้อีกบริเวณหนึ่ง ดังนั้นจึงปรากฏรูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีความคล้ายคลึงกัน การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบจึงเป็นวิธีการศึกษาที่สำคัญ

- หนังสือ *Prehistoric Thailand* โดย Higham and Thosarat

แนวคิดอีกประการ คือ การอพยพเคลื่อนย้าย (migration) เมื่อพบหลักฐานทางวัฒนธรรมของบริเวณหนึ่งที่มีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกับอีกบริเวณหนึ่งก็มักจะตีความว่าเป็นการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนที่มีความเจริญกว่า ซึ่งนำเอาเทคโนโลยีถ่ายทอดให้กับอีก

กลุ่มชนหนึ่ง แนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการอพยพเคลื่อนย้ายเป็นแนวคิดที่มีรากเหง้ามาจากลัทธิอาณานิคมในช่วงก่อนหน้านี้ โดยที่ชาวตะวันตกมักจะเชื่อว่าตนเป็นเชื้อชาติอารยะที่นำความเจริญไปสู่ดินแดนอื่น ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีการแพร่กระจายอิทธิพลของอินเดีย (Indianization) มาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เชื่อว่าอิทธิพลของอินเดียที่เผยแพร่วัฒนธรรม ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาถูกนำเข้ามาโดยพ่อค้าตามเมืองท่าต่าง ๆ แล้วพัฒนาเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าขนาดเล็ก จากนั้นก็พัฒนาขึ้นเป็นเมืองและนครรัฐ (จอห์น แบสดิน และแฮรี เจ. เบ็นดา, 2529) หรือแนวคิดของการอพยพเคลื่อนย้ายประชากรพร้อมกับความรู้ด้านเทคโนโลยีการทำโลหกรรมและกสิกรรม ของคนที่พูดภาษาออสโตรเอเชียติกทางใต้ของประเทศจีนเข้ามาในดินแดนประเทศไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ สมัยหินใหม่ เมื่อประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว (Higham and Thosarat, 1998)

2. แนวคิดโบราณคดีกระบวนการ (Processual archaeology approach)

โบราณคดีกระบวนการ (processual archaeology) พัฒนามาจากโบราณคดีใหม่ (new archaeology) โดยลูวิส บินฟอร์ด ซึ่งเป็นนักโบราณคดีที่มีบทบาทสูงมากในการพัฒนาแนวคิดทฤษฎีทางโบราณคดีร่วมสมัยในปัจจุบัน (รัศมี ชูทรงเดช. 2538: 73-84, Greene & More, 2010: 263-272) กำเนิดของ “โบราณคดีใหม่” อยู่ในช่วง พ.ศ. 2500-2513

มิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญหากแต่เป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรมของโลก เช่น สงครามเวียดนาม สงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตในขณะนั้น เป็นต้น คนรุ่นใหม่ในหลายสาขาวิชาก็พากันต่อต้านงานในสาขาวิชาการของตนที่เป็นแนวจารีตนิยม โบราณคดีก็มีการเคลื่อนไหวของนักโบราณคดีรุ่นใหม่ ที่ต่อต้านการทำงานโบราณคดีแนวจารีตนิยมหรือประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ด้วยเช่นกัน บินฟอร์ดได้รับอิทธิพลทางความคิดในเรื่องทฤษฎีวิวัฒนาการ จากเลสลี ไวท์ (Leslie White) และจูเลียน สจวต (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ในระยะนั้นโบราณคดีในอเมริกามักจะเน้น การศึกษารูปแบบและพรรณนาลักษณะของโบราณวัตถุสถานมากกว่า การอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมในอดีต บินฟอร์ดเห็นว่า โบราณคดีไม่ใช่ศาสตร์ที่ศึกษาเฉพาะวัตถุทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว เท่านั้น แต่โบราณคดีเป็นการศึกษาพลวัตทางวัฒนธรรมในอดีต นักโบราณคดี ควรจะศึกษาและเข้าใจอดีตมากกว่าเพียงการจัดรูปแบบโบราณวัตถุ และ ทำให้ภาพอดีตมีความเคลื่อนไหวได้จากการนำทฤษฎีทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา รวมทั้งวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาช่วยให้การศึกษามีความ น่าเชื่อถือและตรวจสอบได้ กระบวนทัศน์โบราณคดีมีกระบวนการหลัก สำคัญ 3 ประการคือ

ประการแรก สนใจทฤษฎีวิวัฒนาการ โดยเฉพาะความพยายาม อธิบายสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จากระดับสังคม ที่เรียบง่ายไปสู่สังคมที่ซับซ้อนขึ้น เน้นการศึกษาองค์รวมของวัฒนธรรม

โดยใช้กรอบความคิดทางนิเวศวิทยาเป็นหลักพื้นฐาน (ecological approach) ในการมองว่าวัฒนธรรมเป็นระบบรวม (cultural system) ประกอบไปด้วยระบบย่อยมากมาย ได้แก่ ระบบการตั้งถิ่นฐาน ระบบความเชื่อ ระบบการดำรงชีพ ระบบเทคโนโลยี เป็นต้น วัฒนธรรมในที่นี้เป็นเรื่องการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม การมองวัฒนธรรมเป็นระบบเสมือนเป็นกรอบความคิดที่ช่วยจัดหมวดหมู่ในการศึกษาและตีความหลักฐานทางโบราณคดี เมื่อนักโบราณคดีขุดค้นโบราณวัตถุออกมาจากใต้ดิน เปรียบเสมือนกับการขุดเอาวัฒนธรรมของผู้คนในอดีตขึ้นมา ดังนั้นนักโบราณคดีต้องพยายามโยงวัตถุทางวัฒนธรรมนี้กลับไปสู่เรื่องราวของคนในอดีตให้ได้

ประการที่สอง เน้นการศึกษากลุ่มคนในวัฒนธรรมมากกว่าจะศึกษาเรื่องราวเฉพาะบุคคล (individual) ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นผลผลิตของกลุ่มคนมากกว่าเกิดจากบุคคลคนเดียว ดังนั้นการวิเคราะห์โบราณวัตถุหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของมนุษย์ในอดีตจำเป็นที่จะต้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของกลุ่มคน

ประการสุดท้าย เน้นเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบ (cross-cultural comparative studies) เป็นการพยายามอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในอดีต และพยายามหาทฤษฎีสากลที่จะใช้อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำข้อมูลมาศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ในประเทศไทย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจากพื้นที่อื่น ๆ ของโลก

นอกจากนี้ ยังเน้นการประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ สถิติ และควบคุมในเรื่องการสุ่มตัวอย่างการวิจัย ในระยะแรกของการพัฒนากระบวนการค้นคว้าโบราณคดีกระบวนการเริ่มเมื่อประมาณสามทศวรรษที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเทคนิคทางวิทยาศาสตร์และสถิติยังเป็นพื้นฐานของการทำงานทางโบราณคดีโดยทั่วไป

ข้อแตกต่างของแนวคิดกระบวนการกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมคือ มีการสร้างทฤษฎี (theory building) และเสาะแสวงหาวิธีวิทยา (methodology) ที่ช่วยในการอธิบายอดีต สำหรับการสร้างทฤษฎีก็มีการพัฒนาทฤษฎีระดับกลาง (middle-range theory) และระดับล่าง (lower level theory) ซึ่งต้องมีความชัดเจน (explicit) ในการนิยามประเด็นปัญหา ที่มาของแนวคิดทฤษฎี ขั้นตอนการตรวจสอบและนัยทางโบราณคดี

ตัวอย่างทฤษฎีระดับกลาง เช่น เรื่องสไตล์กับการสื่อสารข้อมูล (style and Information) และพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย (mortuary practice) เป็นต้น (ดูรายละเอียดในหัวข้อถัดไป)

ส่วนทฤษฎีระดับล่าง เป็นการสังเกตการณ์ที่ได้จากการดำเนินงานทางภาคสนาม ที่ทำให้ทราบว่าการเกิดสภาพของแหล่งโบราณคดีที่นักโบราณคดีพบในขณะที่ทำการสำรวจหรือขุดค้นเกิดจากพฤติกรรมและปัจจัย อะไรบ้าง ความเข้าใจนี้จะส่งผลต่อการคาดการณ์หลักฐานทางโบราณคดีและการตีความ ตัวอย่าง เช่น การศึกษาโบราณคดีพฤติกรรม (behavioral archaeology) ที่มีหลักการในการทำความเข้าใจกิจกรรมต่าง ๆ ในปัจจุบันเพื่อช่วยตีความแบบแผนของหลักฐานทางโบราณคดี และ

กระบวนการก่อตัวของแหล่งโบราณคดี (site formation process) (สว้าง เลิศฤทธิ์, 2547)

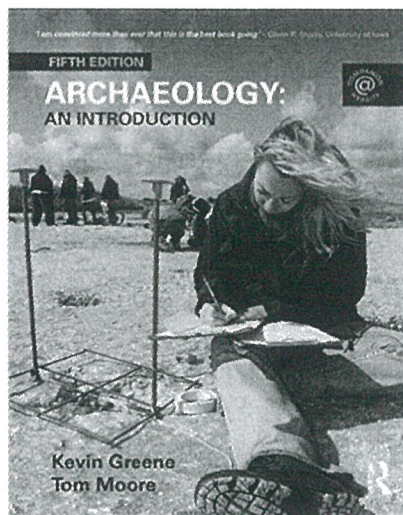
สำหรับวิธีวิทยาสำหรับการพัฒนาทฤษฎีระดับกลางและระดับล่าง คือโบราณคดีชาติพันธุ์ (ethnoarchaeology) และการทดลองในทางโบราณคดี (experimental archaeology)

3. แนวทางโบราณคดีหลังกระบวนการ (Post-processual archaeology approach)

ระหว่าง พ.ศ. 2518 ถึง 2523 มีกระแสการเปลี่ยนแปลงในวงการวิชาการโดยเฉพาะวิชาศิลปะและวรรณคดี อันเป็นผลสะท้อนและกระทบจากวิกฤตการณ์ในสังคมอุตสาหกรรมตะวันตก ได้แก่ การต่อต้านสงคราม การเรียกร้องสิทธิสตรี การต่อต้านการเหยียดสีผิว การต่อต้านคอมมิวนิสต์ การต่อต้านวิทยาศาสตร์หรือความทันสมัยทุกรูปแบบ หรือการวิจารณ์อิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกในบริเวณอื่น ๆ ของโลก ในสาขาศิลปะและวรรณคดี แนวคิดนี้เรียกว่า “กระแสหลังสมัยใหม่” (post modern) ส่วนในทางโบราณคดีเรียกว่า “โบราณคดีหลังกระบวนการ” ซึ่งเริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ โดยนักโบราณคดีชื่อ เอียน ฮอดเดอร์ (Ian Hodder) ได้วิจารณ์แนวคิดโบราณคดีกระบวนการว่าเป็นการเน้นหนักทางด้านกายภาพหรือนิเวศวิทยามากเกินไป การอธิบายวัฒนธรรมมักจะเป็นเรื่องของการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ความคิดหรือความเชื่อมักถูกละเลยไม่มีการศึกษาเท่าที่ควรทั้งที่เป็น

ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (Greene & More, 2010: 276-289)

นอกจากนี้ โบราณคดีกระบวนการมองความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานทางโบราณคดีกับสิ่งแวดล้อมในแง่ของระบบโครงสร้างและหน้าที่เฉพาะระบบต่าง ๆ ของสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและดำรงรักษาความสมดุลของระบบไว้ด้วยการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว ยิ่งไปกว่านั้น ฮอดเดอร์เห็นว่าโบราณคดีเน้นหนักเรื่องการวิจัยทางวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างกฎสากลสำหรับการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมากจนเกินไป (the hypothetico-deductive method) และละเลยแนวคิดทางมนุษยศาสตร์ นอกจากนี้ฮอดเดอร์แล้วก็มีนักโบราณคดีอเมริกันกลุ่มหนึ่งที่วิจารณ์แนวคิดของโบราณคดีกระบวนการว่า ไม่ให้ความสนใจประวัติศาสตร์ จิตวิทยา ความคิดอ่านของมนุษย์ หรือเรื่องของระบบสัญลักษณ์

- หนังสือ Archaeology: An Introduction โดย Green & more ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5

อาจกล่าวได้ว่าพื้นฐานความคิดของโบราณคดีหลังกระบวนการ คือ วัฒนธรรมไม่ได้เกิดจากการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม หากเป็นผลสะท้อน ของความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ของแต่ละบุคคล วัตถุทาง วัฒนธรรมหรือหลักฐานทางโบราณคดีเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งของ แนวคิดโบราณคดีหลังกระบวนการเห็นว่า โบราณคดีเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดีสามารถจะถูก “อ่าน” ได้เช่นเดียวกับบทความ หรือหนังสือ ยิ่งกว่านั้นแนวคิดโบราณคดีหลังกระบวนการ ยังมองเห็น ความสำคัญของปัจเจกบุคคล อำนาจ และโครงสร้างของจิตใจมนุษย์ ว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดย่อยอีกหลายแนวคิดที่แตกย่อยไปจาก แนวคิดหลักของโบราณคดีหลังกระบวนการ หรือแนวคิดทุกแนวคิดที่ วิพากษ์โบราณคดีกระบวนการก็จะถูกจัดรวมอยู่ในกลุ่มของโบราณคดีหลัง กระบวนการ เช่น โครงสร้างนิยม (Structuralism) ทฤษฎีวิพากษ์ (critical theory) การทวนกลับของลัทธิมาร์กซิสต์ (Neo-Marxist) แนวคิดเรื่อง เพศภาวะทางโบราณคดี (gender in archaeology) ทฤษฎีสังคม (social theory) และแนวคิดหลังอาณานิคม (postcolonial theory) เป็นต้น ถ้าเราย้อนกลับมามองในระดับมหภาค สาขามานุษยวิทยามีแนวคิดหลักใน การศึกษาวัฒนธรรมมนุษย์มีอยู่ 2 แนวคิดคือ แนวคิดที่สนใจเกี่ยวกับระบบ ความคิด (cognitive approach) อุดมการณ์ (ideology) และแนวคิดที่ สนใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (ecological approach) การปรับตัว

ของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าโบราณคดีกระบวนการมุ่งเน้นอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอดีตจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสนใจกับเรื่องความคิด จิตใจ และศาสตร์อื่น ๆ เช่น ภาษาศาสตร์ และประวัติศาสตร์น้อยมาก อันเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ถูกแนวคิดโบราณคดีหลังกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ จุดเด่นในบทวิพากษ์ของโบราณคดีหลังกระบวนการ คือ การตีความอดีตนั้นเป็นผลมารากรากฐานของอดีตและประสบการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งจุดยืนทางความคิดและการเมืองของนักโบราณคดี นักโบราณคดีหลังกระบวนการเชื่อว่าเราไม่สามารถจะปฏิเสธได้ว่างานโบราณคดีล้วนเกี่ยวข้องกับการเมืองไม่โดยทางตรงก็ทางอ้อม โดยเฉพาะแนวคิดหลังอาณานิคมที่เน้นเรื่องการรับฟังความคิดที่ไม่ใช่เพียงชาวตะวันตกเท่านั้น เช่น คนพื้นเมือง คนท้องถิ่นที่มีความคิดเกี่ยวกับอดีตและตีความอดีตของตัวเองอย่างไร โดยเฉพาะการตีความสามารถจะมีได้หลายแบบ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเขียนที่ยิ่งใหญ่เกี่ยวกับอดีต (metanarratives) เช่น พัฒนาการและการล่มสลายของรัฐ หากแต่สนใจการเขียนงานอธิบายงานโบราณคดีที่มีบริบทประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเฉพาะ (Shanks and Tilley, 1987)

อย่างไรก็ดี สถานการณ์โบราณคดีร่วมสมัยไม่ได้ใช้ทฤษฎีจากกระบวนการทัศน์เดียว นักโบราณคดีไม่ได้เรียกตัวเองว่าอยู่ในสำนักคิดใดสำนักคิดหนึ่ง หากแต่มีการผสมผสานใช้ทั้งกระบวนการทัศน์สมัยใหม่นิยมและหลังสมัยใหม่นิยมจากสำนักคิดต่าง ๆ ไปพร้อมกันตามธรรมชาติของงานโบราณคดีที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นและภูมิภาค (Hegmon, 2003)

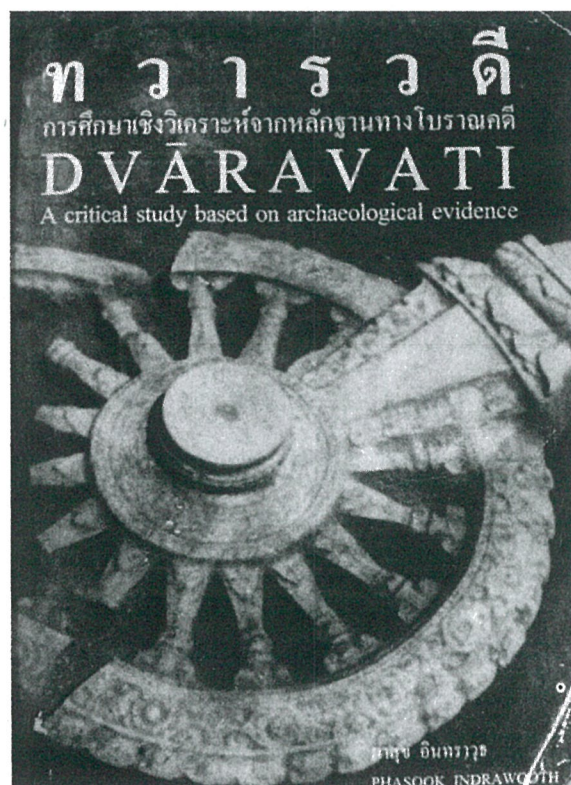
การใช้ทฤษฎีตะวันตกในบริบทของงานโบราณคดีไทย

ในที่นี้ ผู้เขียนยกตัวอย่างการใช้ทฤษฎีในบริบทของงานโบราณคดีไทยในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยที่ได้ตระหนักว่ามีผลงานของนักโบราณคดีจำนวนมากที่ดีพิมพ์เผยแพร่ ดังนั้นเกณฑ์ในการคัดสรรตัวอย่างจึงเป็นการเลือกตัวอย่างจากเอกสารประเภทงานวิจัย และบทความทางวิชาการที่แสดงให้เห็นถึงการค้นคว้าในประเด็น/หัวข้อเดียวกันอย่างต่อเนื่อง และมีการสังเคราะห์ภาพรวมแสดงทัศนะที่ผ่านการตรวจสอบด้วยวิธีการทางโบราณคดี ได้แก่ ทวารวดีธรรมจักร (ผาสุข อินทรารุช, 2551) สายรากภาคใต้: ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ (อมรา ศรีสุชาติ, 2544) และ โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอบางมะพร้าว จังหวัดแม่ฮ่องสอน (รัศมี ชูทรงเดช, 2547: รัศมี ชูทรงเดช และคณะ, 2550)

1. ทวารวดีธรรมจักร

งานค้นคว้าเรื่อง “ทวารวดีธรรมจักร” ของศาสตราจารย์ ดร. ผาสุข อินทรารุช (2551) ที่ศึกษาและวิเคราะห์ความหมายและความสำคัญของสัญลักษณ์รูปวงล้อ (จักร) ในวัฒนธรรมทวารวดี งานชิ้นนี้ได้สังเคราะห์และเสนอข้อความที่ผู้เขียนเห็นว่า เป็นทฤษฎีฐานรากจากการค้นคว้าวิจัยและประสบการณ์วิจัยภาคสนามอย่างต่อเนื่องกว่าสี่ทศวรรษ จากแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ โดยได้มีการตรวจสอบข้อสมมติฐานของนักโบราณคดีชาวไทยและต่างชาติที่ได้

เสนอเกี่ยวกับอาณาจักรทวารวดี ผู้เขียนใช้แนวคิดประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในการจัดจำแนกและจัดลำดับอายุสมัยของพัฒนาการทางวัฒนธรรมสมัยทวารวดี และแนวคิดด้านประติมาวิทยา ซึ่งเปรียบเทียบกับโบราณคดีระลึกรู้ (cognitive archaeology) และโบราณคดีสัญลักษณ์ (symbolic archaeology) (ผาสุข อินทราวุธ, 2528, 2542, 2543, 2548) วิธีการศึกษาใช้คัมภีร์ทางศาสนา หลักธรรมทางพุทธศาสนา และการเปรียบเทียบรูปแบบโบราณศิลปวัตถุสถานของประเทศไทยกับอินเดีย

- หนังสือ ทวารวดี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี
โดย ผาสุข อินทราวุธ

ทฤษฎีพัฒนาการของรัฐทวารวดีในประเทศไทยโดยย่อของ ศ. ดร. ภาสข อินทรารุณเสนอว่ามาจากชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ สังคมระดับหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก ชุมชนเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นเดี่ยวที่มาติดต่อค้าขาย จึงเลือกรับ วัฒนธรรมอินเดียบางอย่างมาปรับใช้กับวัฒนธรรมเดิมของตน เช่น การเกิดระบบชั้นชน การแลกเปลี่ยนที่ใช้เหรียญตรา/เหรียญกาปณ์ การใช้ตราประทับสำหรับการสื่อสารติดต่อ การใช้ภาษาบาลีและ สันสกฤต คติศาสนา และศิลปกรรมด้านต่าง ๆ รวมทั้งเห็นว่าชุมชน ทวารวดีไม่ใช่คนมอญหรือเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรมอญ ดังที่ นักวิชาการต่างประเทศรุ่นบุกเบิกเช่น ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ปีแอร์ ดูปองต์ได้นำเสนอไว้ (ภาสข อินทรารุณ, 2551)

ผู้เขียนเลือกงานเขียนชิ้นนี้เป็นตัวอย่าง เพราะเป็นงานเล่มล่าสุด ที่แสดงให้เห็นถึงการตกผลึกทางความคิด ซึ่งเขียนในลักษณะที่สกด องค์ความรู้เดิมที่ได้สร้างสมมานาน โดยเฉพาะด้านความเชื่อซึ่งเป็น สิ่งที่มีความซับซ้อนและยากแก่การตีความทางโบราณคดี ผู้ศึกษาจะต้อง เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในคัมภีร์ศาสนาและสัญลักษณ์ ต่าง ๆ เช่น สัญลักษณ์รูปวงล้อหรือธรรมจักรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรมด้านความเชื่อทางคติศาสนาของวัฒนธรรมทวารวดีในภาคกลาง ของประเทศไทยที่รับมาจากอินเดีย ศ. ดร. ภาสข อินทรารุณเลือกมา นำเสนอเชิงลึกและได้อธิบายและตีความความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยใช้กรอบคิดจากคัมภีร์ศาสนา และหลักของศาสนาพุทธอธิบาย

ว่าก่อนการเกิดพุทธศาสนา รูปวงล้อมีความหมายถึงรูปทรงและแสงของดวงอาทิตย์ หรือเป็นสัญลักษณ์ของพระอาทิตย์หรือพระสุริยะ ซึ่งต่อมาปรากฏอยู่ในรูปของจักรที่เป็นอาวุธของพระวิษณุ สำหรับในพุทธศาสนาหมายถึงวงล้อแห่งธรรม ธรรมจักรที่พบในประเทศอินเดีย จึงสื่อความหมายถึง ก) หลักธรรมในพุทธศาสนาได้แก่อริยสัจ 4 และ ปฏิจจสมุปบาท ข) วงจรของชีวิต ค) ธรรมจักรประดิษฐานบนเสา สื่อความหมายว่าพระพุทธเจ้าเปรียบเสมือนพระอาทิตย์ที่เหนือพระอาทิตย์ แสดงถึงการตรัสรู้ธรรม และเปรียบเสมือนต้นไม้แห่งชีวิต ง) การเป็นจักรพรรดิในทางธรรม และ จ) ธรรมจักรเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า

ส่วนธรรมจักรในสมัยทวารวดีที่พบมีทั้งธรรมจักรที่มีจารึกอักษรปัลลวะ และธรรมจักรร่วมกับกวางหมอบ จากจังหวัดนครปฐม ลพบุรี ชัยนาท สุพรรณบุรี เพชรบุรี และลำพูน ได้ทำตามประเพณีของชาวพุทธที่รับมาจากอินเดีย มีการสื่อความหมายที่คล้ายคลึงกันกับอินเดีย คือ ก) หลักธรรมในพุทธศาสนา ข) การแสดงปฐมเทศนา ค) สังสารจักร ง) พระพุทธเจ้าที่เปรียบเสมือนพระอาทิตย์ที่เหนือพระอาทิตย์ด้วยการตื่นอันยิ่งใหญ่ และเปรียบเสมือนต้นไม้แห่งชีวิต และ จ) คติจักรพรรดิ ผู้ปกครองจักรวาลโดยใช้ธรรมะ ด้วยประสบการณ์และวิธีการเขียนของ ศ. ดร. ผาสุข อินทราวุธทำให้การตีความเชิงเปรียบเทียบนี้อาจจะดูเหมือนง่ายและตรงไปตรงมา งานนี้จึงไม่ได้อธิบายกระบวนการใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์และการตีความอย่างชัดเจน เพราะได้เขียนรายละเอียด

ของการวิเคราะห์ข้อมูลทางโบราณคดีในหนังสือเล่มก่อน ๆ แล้ว ดังนั้น ผู้อ่านต้องมีพื้นฐานความรู้เดิม (ผาสุข อินทรารุช, 2528, 2542, 2548)

2. สายรากภาคใต้: ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ

“สายรากภาคใต้: ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส ศาสตราจารย์สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ในโครงการ “โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา” (อมรา ศรีสุชาติ, 2544) งานวิจัยเล่มนี้เป็นผลของการสังเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ที่ได้ดำเนินมามากกว่าสองทศวรรษ ผู้วิจัยเห็นว่างานที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มุ่งจะเสนอภาพอดีตของภาคใต้เป็นส่วน ๆ เฉพาะเรื่อง/ประเด็น บางช่วงเวลา ส่วนใหญ่มักจะพรรณนามากกว่าการวิเคราะห์เหตุการณ์ในอดีตว่าได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันอย่างไร งานชิ้นนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อตีความอดีตของภาคใต้ตั้งแต่สมัยที่ปรากฏพื้นแผ่นดินของภาคใต้เมื่อประมาณ 650-550 ล้านปีมาแล้ว จนถึงปรากฏหลักฐานของคนผู้สร้างวัฒนธรรมในภาคใต้เมื่อ 40,000 ปีมาแล้ว และสืบสร้างวัฒนธรรมมาถึงประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 25

งานนี้นำเสนอประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของภาคใต้ตามลำดับเวลา เพื่อชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในภาพรวมก่อน โดยแบ่งเป็นปรากฏการณ์สำคัญในแต่ละช่วงเวลา คือช่วงที่ 1 ตั้งแต่เริ่มก่อเกิดแผ่นดินภาคใต้ ช่วงเวลาที่ยังไม่ปรากฏวัฒนธรรม ช่วงที่ 2 เป็นช่วงยุคก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินที่มีหลักฐานของคนประมาณ 40,000

ปีมาแล้ว จนถึงสมัยโลหะประมาณ 2,200 ปีมาแล้ว ที่ภาคใต้มีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนร่วมสมัยทั้งใกล้และไกล เนื่องจากภาคใต้เป็นแหล่งทรัพยากรแร่ธาตุ เช่น ดีบุก ตะกั่วอันเป็นที่ต้องการของชุมชนต่าง ๆ และช่วงที่ 3 เป็นช่วงที่เข้าสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ประมาณพุทธศตวรรษที่ 5 ถึง พุทธศตวรรษที่ 25 เนื้อหาของแต่ละช่วงเวลามีความชัดเจน กระชับ และหนักแน่น ผ่านการสังเคราะห์ที่กล่าวถึงข้อสนับสนุนหรือคัดค้านแนวคิดทฤษฎี เช่น การปฏิเสธแนวคิดทฤษฎี “อาณานิคมของอินเดีย” จากหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนในภาคใต้มีสังคมและวัฒนธรรมที่ก้าวหน้าก่อนการติดต่อสัมพันธ์กับอินเดีย ก่อนที่จะรับวัฒนธรรมของอินเดีย ซึ่งถูกนำมาอภิปรายในรายละเอียดในส่วนการวิเคราะห์

ส่วนการวิเคราะห์และตีความแบ่งออกเป็น 3 ด้านคือภูมิลักษณะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่ทรัพยากรกับการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีพ รูปลักษณะเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ พยาธิสภาพและรูปโฉม และจิตลักษณะ เป็นเรื่องลักษณะนิสัยและรสนิยม ผู้เขียนสรุปงานในส่วนนี้โดยสังเขปว่าการใช้แนวคิดทฤษฎีของอมรา ศรีสุชาติ นั้นแสดงถึงความรอบรู้ที่กว้างขวางในทฤษฎีที่ถูกใช้ในแต่ละสมัยและประเด็นศึกษา มีการใช้ทฤษฎีสากล เช่น กำเนิดของมนุษย์สมัยใหม่เป็นฐานคิดแล้วตั้งข้อสมมุติฐานเพื่อตรวจสอบหลักฐานเกี่ยวกับวิวัฒนาการของคนในภาคใต้ (อมรา ศรีสุชาติ, 2544: 57) และทฤษฎีฐานรากของนักวิชาการตะวันตก ซึ่งได้มีการวิเคราะห์ตรวจสอบกับหลักฐานทางโบราณคดีเพื่อสนับสนุนหรือคัดค้านและ

นำเสนอแนวคิดของตนเอง เช่น มีนักวิชาการตะวันตกได้เสนอแนวคิดทฤษฎีที่ว่าต้นตาลโตนดที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นของภาคใต้ในปัจจุบันถูกนำเข้าจากถิ่นชาวทมิฬ ในอินเดียได้ทั้งโดยตรง และทางอ้อมผ่านการติดต่อจากกัมพูชาอีกทอด (อมรา ศรีสุชาติ, 2544: 62-63) ผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบด้วยการวิเคราะห์ตามหลักนิรุกติศาสตร์และการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์จากแหล่งโบราณคดีบริเวณคาบสมุทรมหานคร จังหวัดสงขลาว่ามีอายุประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว ซึ่งแสดงว่าต้นตาลเป็นพันธุ์ไม้ท้องถิ่น ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าอมรา ศรีสุชาติได้พัฒนาแนวคิดทฤษฎีฐานรากของตนเองหลายทฤษฎีจากการตรวจสอบแนวคิดทฤษฎีชุดเดิมกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของหลักฐานทางโบราณคดีที่สำรวจและขุดค้น เช่น พัฒนาการของกสิกรรมและโลหกรรมในภาคใต้ไม่ได้เกิดขึ้นมาเอง แต่เกิดจากการติดต่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรธรรมชาติกับกลุ่มคนในภาคกลาง ภาคตะวันตกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อมรา ศรีสุชาติ, 2544: 60)

งานใช้ทฤษฎีของอมรา ศรีสุชาติ เป็นการใช้ผสมผสานทั้งทฤษฎีสากล ทฤษฎีฐานรากของนักโบราณคดีรุ่นบุกเบิก และการเสนอทฤษฎีฐานรากของตนเองที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตรวจสอบแนวคิดทฤษฎีของคนอื่น ๆ ร่วมกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ด้วยวิธีการเขียนเชิงพรรณนาที่ไม่ได้แสดงกระบวนการพัฒนาทฤษฎีอย่างชัดเจน

3. “วัฒนธรรมโลงไม้” บนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า

งานวิจัยเรื่องวัฒนธรรมโลงไม้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (รัศมี ชูทรงเดช, 2546, 2547, รัศมี ชูทรงเดชและคณะ, 2550) ช่วงเวลาที่คุณเขียนค้นคว้าเป็นเวลา กว่าหนึ่งทศวรรษ ซึ่งปัจจุบันผู้เขียนยังคงค้นคว้าเรื่องวัฒนธรรมโลงไม้ อยู่ ผู้เขียนเลือกนำเสนองานชิ้นนี้ เพราะเป็นการเริ่มต้นค้นคว้าวิจัยตั้งแต่ยังไม่รู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับที่มาที่ไป อายุสมัย สังคมและวัฒนธรรมโลงไม้ การวิจัยจึงเริ่มต้นการออกแบบด้วยการใช้แนวคิดทฤษฎีนำ เพื่อใช้อธิบาย และเป็นแนวทางศึกษาสิ่งที่ยังไม่รู้ตามกระบวนการวิจัย

ผู้เขียนได้ใช้แนวคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เพื่อจัดลำดับ พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนว่ามีร่องรอยของคนอยู่ตั้งแต่เมื่อไรและสืบเนื่องมาจนถึงการตั้งชุมชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน ผลการศึกษาทำให้ทราบว่ามีคนโบราณเข้ามาอยู่ตั้งแต่ 32,000 ปีมาแล้วและมีการเคลื่อนย้ายของคนเข้ามาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ในที่นี้ผู้เขียนนำเสนอตัวอย่างพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย-ยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น จากการพิจารณาความหลากหลายของโบราณวัตถุในวัฒนธรรมโลงไม้ ว่าสามารถจะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความแตกต่างหรือความเหมือนของสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้อย่างไร และสังคมมีลักษณะเป็นอย่างไร ในที่นี้ ผู้เขียนได้ใช้แนวคิดทฤษฎีระดับกลางเรื่องสไตล์และการสื่อสาร (style and information) และพิธีกรรมความตาย (mortuary

practice) (รัศมี ชูทรงเดช, 2546: 91-124) โดยใช้การศึกษาเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรมจากข้อมูลโบราณคดีและชาติพันธุ์ ส่วนกระบวนการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งโบราณคดี ได้มีการวิเคราะห์กระบวนการก่อตัวของแหล่งโบราณคดีที่เป็นทฤษฎีระดับล่างเพื่ออธิบายแบบแผนการกระจายตัวของโบราณวัตถุภายในแหล่งโบราณคดี

“วัฒนธรรมโลงไม้” คือ ลักษณะเฉพาะของการปลงศพที่พบในพื้นที่สูงอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอายุประมาณ 2,300-1,000 ปีมาแล้ว การปลงศพมีความโดดเด่นอยู่ที่การประกอบด้วยโลงไม้ซึ่งมักจะทำจากไม้สักผ่าครึ่งและขุดส่วนกลางออก ส่วนปลายทั้งสองด้านมีการแกะสลักเป็นรูปต่าง ๆ ไม้ที่ผ่าครึ่งจะประกบกันเป็นคู่ และวางบนเสาไม้จำนวน 4-6 เสา หรือวางไว้บนคานภายในถ้ำ ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เกือบจะยอดของเทือกเขาหินปูนในภูมิภาคแบบคาสต์ โบราณวัตถุที่พบร่วมกับโลงไม้ ได้แก่ ชิ้นส่วนกระดูกคน หม้อและเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินรมควันลายเชือกทาบ ลูกปัดแก้ว เครื่องมือสำริด และเครื่องมือเหล็ก (รัศมี ชูทรงเดช, 2546) ในที่นี้ ผู้เขียนเสนอรายละเอียดอย่างชัดเจน (explicit) การอธิบายหลักการของแนวคิดทฤษฎี กระบวนการพัฒนาข้อสมมติฐาน และนัยทางโบราณคดีที่คาดการณ์เพื่อตรวจสอบกับข้อสมมติฐาน ดังนี้

ทฤษฎีเกี่ยวกับสไตล์และการสื่อสารข้อมูล (Style and Information)

เมื่อประมาณ 10 กว่าปีมาแล้ว นักโบราณคดีจำนวนหนึ่งได้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับสไตล์ขึ้นมา เนื่องจากเห็นว่าการศึกษาเชิงพรรณนาหรือการจัดรูปแบบ

ของโบราณวัตถุ ไม่ได้ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมในอดีตนัก ก่อนหน้านั้นคำว่า “สไตล์” หมายถึง ส่วนประกอบของวัตถุทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความหลากหลายของรูปแบบของโบราณวัตถุ ซึ่งโยงไปสู่กลุ่มสังคมหรือวัฒนธรรมที่ผลิตเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านั้น เช่น ภาชนะดินเผาที่มีรูปแบบหรือลวดลายเฉพาะ ก็มักจะถูกกำหนดให้เป็นของกลุ่มคน/เชื้อชาติ หรือวัฒนธรรม ต่อมานักโบราณคดีทั้งโบราณคดีกระบวนการและหลังกระบวนการได้ให้คำนิยาม “สไตล์” ในความหมายที่แตกต่างกันตามกระบวนการทัศน์ของตน ดังนี้

นักโบราณคดีหลังกระบวนการ เอียน ฮอดเดอร์ (Hodder, 1982) ให้คำนิยามสไตล์ว่า คือวิธีการทำ อะไรบางอย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคิด ความรู้สึก ความเป็นตัวตน สำหรับนักโบราณคดีกระบวนการ มาร์ติน วอบส์ (Wobst, 1977) เห็นว่า สไตล์ เป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายในรูปแบบของวัตถุทางวัฒนธรรม ที่สามารถจะเชื่อมโยงกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารโดยผ่านโบราณวัตถุ เช่น ความคล้ายคลึงกันของรูปปลาในขามสังคโลกจากเตาสุโขทัย และสันกำแพง สื่อให้เห็นว่ามีการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างสองอาณาจักร (เป็นตัวอย่างของผู้วิจัย)

โพลี วิสสเนอร์ (Wiessner, 1983) เห็นว่า สไตล์ เป็นแบบแผนของการสื่อสารโดยปราศจากคำพูด โดยการทำอะไรบางอย่างที่มีวิธีการเฉพาะ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นความเป็นตัวตนของบุคคลนั้น เขาเสนอว่า สไตล์ มีอยู่ 2 แบบ ซึ่งนำเสนอข้อมูลให้กับผู้รับที่แตกต่างกันคือ emblemic style คือตัวแทนของกลุ่มคนและขอบเขตพื้นที่ของวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ เช่น

เครื่องแต่งกายของชนเผ่าม้ง เมื่อเห็นก็จะทราบได้ทันทีว่าเป็นม้ง หรือ ลักษณะบ้านที่มีกาแลจะพบว่ามีเฉพาะในภาคเหนือของประเทศไทย (ตัวอย่างของผู้วิจัย) ส่วน assertive style คือ สิ่งที่แสดงข้อมูลเกี่ยวกับ ปัจเจกชนและการแสดงออกของคนนั้น เช่น การแต่งกาย หรือ การตัดผม ของหญิงลาวโซ่งจะทำให้รู้ทันทีว่าผู้หญิงคนนั้นแต่งงานแล้วหรือโสด (ตัวอย่างของผู้วิจัย) แนวคิดนี้จะนำเอาไปใช้ในการอธิบายลักษณะหรือ ลวดลายของโบราณวัตถุที่พบจากแหล่งโบราณคดี อันจะทำให้การศึกษา มีผลคุ้มค่ากว่าวิธีการศึกษาตามแนวคิดจารีตนิยม อย่างไรก็ตาม การศึกษา เรื่องของสไตส์มีประโยชน์ต่อความเข้าใจเรื่องราวของคนในอดีตดังนี้

1. สไตส์มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์

เช่น งานของฮอดเดอร์ (Hodder, 1982) ศึกษาลวดลาย ภาชนะดินเผาที่แอฟริกา และตีความว่าการตกแต่งและลวดลาย บนภาชนะที่แตกต่างกันแสดงให้เห็นว่า มีการทำและใช้โดยผู้หญิง ซึ่งเป็นตัวแทนของสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น นมและเลือด ผู้หญิงและ เด็กผู้ชาย เป็นต้น

2. สไตส์มีความหมายในเรื่องการถ่ายทอด การเรียนรู้ และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน

เช่น งานของลองเอเคอร์ (Longacre, 1991) ศึกษาชนเผ่า Kalinoa ประเทศฟิลิปปินส์ พบลวดลายและรูปแบบของภาชนะ ดินเผาที่มีความหลากหลายและความคล้ายคลึงกันในบางลวดลาย แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ การถ่ายทอด ความรู้ และ

การติดต่อปฏิสัมพันธ์ของคนภายในเผ่า

3. สไตล์แสดงความแตกต่างของสังคม

มักจะปรากฏว่ามีความหลากหลายในรูปแบบและลวดลาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางสังคม หรือระหว่างสังคม ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงเชื้อชาติได้ เช่น งานของ ซูซาน พอลล็อก (Susan Pollock) ศึกษาภาชนะดินเผา Susiana จากประเทศ อิหร่าน เขาพบว่าความหลากหลายของรูปแบบที่ตกแต่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าภาชนะบางประเภททำขึ้นเพื่อใช้เฉพาะชนชั้นสูง เท่านั้น (Pollock, 1983)

ทฤษฎีเกี่ยวกับพิธีกรรมการปลงศพ (Mortuary Practice)

หลักฐานทางโบราณคดีประเภทหลุมฝังศพ เป็นหลักฐานที่นักโบราณคดีมักจะพบอยู่เสมอ และอาจกล่าวได้ว่าข้อมูลที่นักโบราณคดีสามารถจะศึกษาได้จากหลักฐานประเภทนี้มีมหาศาลทีเดียว เช่น วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม โครงสร้างทางสังคม เป็นต้น

หลังจากกระแสของโบราณคดีสมัยใหม่หรือกระบวนการได้เข้ามามีบทบาทในงานโบราณคดีร่วมสมัย การสร้างทฤษฎีเพื่ออธิบายระบบย่อยในระบบวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับการสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับพิธีกรรมความตายเป็นตัวอย่างที่เราเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมของโบราณคดี กระบวนการ เดิมการศึกษาโครงกระดูกเป็นการเน้นในเรื่องของการพรรณนาและจัดรูปแบบของการฝังศพเท่านั้น แต่ละเลยเรื่อง

การนำผลของการศึกษานั้นไปเชื่อมโยงเพื่อทำความเข้าใจถึงโครงสร้างทางสังคม (social organization) หรือระบบความเชื่อ (belief system) ช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 โบราณคดีกระบวนการนำ โดยลูอิส บินฟอร์ด (Lewis Binford) (Binford, 1972) อาเธอร์ แซค (Arthur Saxe) (Saxe, 1970) ได้พยายามสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการฝังศพ ในระยะแรกเป็นการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลทางชาติพันธุ์ ข้ามวัฒนธรรม (cross cultural comparative studies) โดยเน้นการศึกษารูปแบบของการฝังศพว่ามีความสัมพันธ์โดยตรงกับโครงสร้างทางสังคมของคนในอดีต เขาสันนิษฐานเบื้องต้นว่า “การฝังศพสามารถที่จะบอกถึงสถานภาพและความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องกับผู้ตายได้” และนักโบราณคดียังสามารถวิเคราะห์ข้อมูลในอีกมุมมองได้ดังนี้

1. สถานภาพดั้งเดิมของผู้ตาย ซึ่งจะแสดงว่าผู้ตายเป็นใคร (social identities) ตัวแปรที่จะบอกถึงสถานภาพ ได้แก่ อายุ เพศ ตำแหน่งทางสังคม ความเกี่ยวข้องในสังคม ตลอดจนลักษณะและตำแหน่งที่ตั้งของที่ฝังศพ
2. สถานภาพของการมีส่วนร่วมและขนาดของหน่วยสังคม ที่ผู้ตายเป็นสมาชิก (social personal) เช่นผู้ชายคนหนึ่งสามารถจะมีสถานภาพหลายตำแหน่งในสังคม ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมอผี สามี พ่อ คนรวย เป็นต้น

บินฟอร์ด และแซคสันนิษฐานว่า ความแตกต่างของสถานภาพส่วนบุคคลและสังคมจะปรากฏอย่างชัดเจนในการฝังศพ ซึ่งสามารถพิจารณาได้จาก การปฏิบัติต่อศพ การเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับพิธีการทำศพ และการใส่สิ่งของเครื่องเซ่นให้กับผู้ตาย

อย่างไรก็ดี เทนเทอร์ (Tainter, 1978) ได้พัฒนาแนวคิดของบินฟอร์ดและแซค โดยเสนอว่าหากปัจเจกชนเป็นผู้ที่มีสถานภาพสูงในสังคมนั้น ๆ จะพบว่ามีการลงทุนลงแรงอย่างมากในการทำพิธีศพของปัจเจกชนนั้น ๆ และมีความซับซ้อนของความแตกต่างที่พบในพิธีทำศพหรือกลุ่มของหลุมฝังศพที่มีการลงทุนในการสร้างอย่างมากอาจจะเป็นนัยสำคัญที่บอกถึงชนชั้นทางสังคม ตลอดจนบอกถึงระดับทางสังคมได้

จากแนวคิดในข้างต้น ผู้เขียนตั้งคำถามหลักในการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีประเภทโลงไม้ 3 ข้อ และมีข้อสมมติฐาน พร้อมกับเสนอแนะทางโบราณคดี (archaeological implications) ที่คาดการณ์ว่าจะพบดังนี้

ก. ตำแหน่งทางสังคมในแนวระนาบของผู้ตาย (Horizontal social position) เป็นอย่างไร

ข้อสมมติฐาน: ถ้ารูปแบบหัวโลงและรูปแบบการปลงศพ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แสดงว่าเป็นแบบแผนการกระทำของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันทางด้านวัฒนธรรมหรืออาจจะเป็นเครือญาติ/สายตระกูลเดียวกัน เพราะมีระบบความเชื่อร่วมกัน

นัยทางโบราณคดี: รูปแบบหัวโลงและรูปแบบการปลงศพ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่นการเลือกทำเลที่ตั้ง การวางโลง การตกแต่งรูปแบบหัวโลงและการทำโลง ชนิดของไม้ที่เลือกมาทำโลง ของเช่น

ข. ตำแหน่งทางสังคมในแนวตั้งของผู้ตาย (*Vertical social position*) เป็นอย่างไร ระดับของสังคมเป็นอย่างไร และสถานภาพทางสังคมของผู้ตายเป็นอย่างไร

ข้อสมมติฐาน: ถ้ามีความแตกต่างหรือมีการแบ่งสถานะทางสังคม น่าจะพบรูปแบบเฉพาะของหัวโลง ขนาดของโลง รวมถึงของเช่นไห้วศพหรือการปฏิบัติ/ลงแรง/เลือกที่ฝังศพ ที่ต้องมีแบบแผนแตกต่างไปจากรูปแบบโลงทั่วไป

นัยทางโบราณคดี: การแกะสลักรูปแบบของหัวโลงที่แตกต่างกันขนาดของโลงใหญ่ ทำเลที่วางโลงแตกต่างจากโลงใกล้เคียง จำนวนของเช่นอาจจะมากกว่า ของเช่นที่ใส่มีความแตกต่างจากโลงอื่น

ค. วัฒนธรรมโลงไม้เป็นแบบแผนพิธีกรรมปลงศพเฉพาะพื้นที่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือมีการสืบทอดต่อมาโดยกลุ่มคนในโคตรตระกูลเดียวกัน

ข้อสมมติฐาน: ก) ถ้าเป็นแบบแผนพิธีกรรมปลงศพเฉพาะช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง จะพบรูปแบบของหัวโลงและพิธีกรรมฝังศพที่มีลักษณะเฉพาะ และ ข) ถ้าเป็นแบบแผนพิธีกรรมปลงศพที่มี

การสืบทอด จะพบรูปแบบของหัวใจและพิธีกรรมฝังศพที่คล้ายคลึงกับรูปแบบเก่าอย่างต่อเนื่อง

นัยทางโบราณคดี: ก) แบบหัวใจที่มีความนิยมเฉพาะช่วงเวลาจะมีปริมาณมาก และมีความแตกต่างในแต่ละช่วงเวลา ข) หากมีการสืบทอด โลงบางรูปแบบยังคงรูปแบบเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน แต่เทคนิคการทำหรือวัสดุอาจจะแตกต่างกัน พบร่วมกับรูปแบบใหม่

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการใช้ทฤษฎีจากแต่ละกระบวนการที่ผู้เขียนเลือกและประยุกต์ใช้อย่างไตร่ตรองและตระหนักรู้ มิใช่เป็นการเลือกจับใส่กรอบสำเร็จรูปที่เป็นคำตอบเรื่องของคน สังคมและวัฒนธรรมบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า การวิจัยมีการใช้ทฤษฎีระดับกลางที่ผู้เขียนได้แสดงอย่างชัดเจนจากแนวคิดที่เคยมีการศึกษามาก่อนแล้วนำมาพัฒนาข้อสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แล้วกำหนดนัยทางโบราณคดีที่คาดการณ์หลักฐานทางโบราณคดีที่จะนำไปสู่ข้อสรุปของการตรวจสอบ

บทอภิปรายและสรุป

จากข้อสงสัยที่ผู้เขียนถกเถียงกับตัวเอง (Shoocongdej, 2011) ว่า “นักโบราณคดีไทยสามารถสร้างทฤษฎีเองได้หรือไม่?” และสามารถ “หลุดจากกรอบคิดทฤษฎีของตะวันตกได้หรือไม่?” คำตอบคือ “ได้”

ตัวอย่างการใช้ทฤษฎีในงานโบราณคดีไทยทั้ง 3 กรณี แสดงให้เห็นว่านักโบราณคดีไทยสร้างทฤษฎีได้เอง โดยเฉพาะทฤษฎีฐานราก แต่การพัฒนา

ทฤษฎีนั้นจะต้องเกิดจากความสนใจเฉพาะในหัวข้อหรือประเด็นใด ประเด็นหนึ่ง แล้วสังเคราะห์ข้อมูลทางโบราณคดีให้เชื่อมโยงกับประเด็น ปัญหาภาพรวมใหญ่ วิธีการศึกษาต้องค้นคว้าตามกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จนกระทั่งตกผลึกทางความคิดจาก ประสบการณ์การทำงานวิจัยและภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ สำหรับงานทั้งสามชิ้นนี้นักโบราณคดีต้องใช้ประสบการณ์ทำงานวิจัย ระหว่าง 10-20-40 ปี

นักโบราณคดีทั้งสามมีความสนใจทางวิชาการที่แตกต่างกัน และมีแนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาที่แตกต่างกัน แต่ที่เหมือนกันคือ การใช้แนวคิดประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในการจัดลำดับและทำความเข้าใจ กับพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา โดยใช้วิธีการจัด จำแนกรูปแบบของโบราณวัตถุสถานและเปรียบเทียบกัน เพื่อจัดกลุ่ม หลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นวัฒนธรรมเดียวกันและอธิบายภาพรวม ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น งานวิจัยเรื่อง *ทวารวดีธรรมจักร* และ *สายรากภาคใต้: ภูมิทัศน์ รูปทัศน์ จิตทัศน์* เป็นงานที่แสดงให้เห็น ถึงการสร้างทฤษฎีฐานรากที่มาจากระดับของงานที่แตกต่างกัน และมีวิธีการอธิบายเรื่องราวในอดีตจากข้อมูลทางโบราณคดีเชิงพรรณนา โดยไม่ได้บรรยายรายละเอียดของกระบวนการสร้างทฤษฎีอย่าง ชัดแจ้ง กล่าวคือ *ทวารวดีธรรมจักร* เป็นงานที่ตกผลึกจากงานวิจัย จากหัวข้อหรือแก่นเรื่องที่เป็นเรื่องเดียวกันและเกี่ยวข้องกัน แล้ว รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์จากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย เช่น

ทวารวดี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี (ผาสุข อินทรารุช, 2542) พุทธปฎิมาฝ่ายมหายาน (ผาสุข อินทรารุช, 2543) สุวรรณภูมิจากหลักฐานทางโบราณคดี (ผาสุข อินทรารุช, 2548) ที่เป็นการเปรียบเทียบในระดับภูมิภาค (ประเทศไทย) กับต่างภูมิภาค (อินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตะวันออกกลางและยุโรป) ในช่วงเวลาเดียวกัน ประเด็นที่น่าสนใจคือแนวคิดทฤษฎีของศาสตราจารย์ผาสุข อินทรารุช มาจากปรัชญาศาสนาของตะวันออก ซึ่งมักจะไม่ได้ถูกกล่าวถึงว่าเป็นทฤษฎีเหมือนกับทฤษฎีตะวันตก หากพิจารณาอย่างถ่องแท้โดยเกณฑ์ของสากลแนวคิดของนี้จัดเป็นอยู่ในแนวคิดโบราณคดีระลึกรู้/โบราณคดีสัญลักษณ์

สายรากภาคใต้: ภูมิทัศน์ รูปลักษณ์ จิตลักษณ์ เป็นงานค้นคว้ามีฐานงานโบราณคดีและประวัติศาสตร์จากภาคใต้ที่มีนักวิชาการทั้งไทยและตะวันตกศึกษาไว้มากมาย ผนวกกับงานค้นคว้าวิจัยของอมรา ศรีสุชาติเองที่เป็นพื้นฐานในการเข้าใจภาคใต้ในทางกายภาพ คนและวัฒนธรรมในอดีต อันเป็นรากฐานในการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาต่อไป งานชิ้นนี้เป็นงานที่ศึกษาประวัติวัฒนธรรมในพื้นที่ครอบคลุมเวลายาวนานและผู้เขียนได้ศึกษาแต่ละช่วงสมัยอย่างละเอียด ผู้เขียนได้ทบทวนวรรณกรรมทฤษฎีซึ่งส่วนมากเป็นทฤษฎีฐานรากของนักวิชาการไทยและตะวันตก แล้วตรวจสอบสอดคล้องกับข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดีในพื้นที่ในเชิงเปรียบเทียบ แล้วนำเสนอทฤษฎีฐานรากของตนเอง

ส่วนงานโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

มีลักษณะเช่นเดียวกับงานสายรากภาคใต้ ซึ่งเป็นงานที่ครอบคลุมเวลาอันยาวนานและได้ศึกษาเรื่องราวในแต่ละช่วงสมัยอย่างละเอียด งานชุดแรกเป็นงานรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีแนวคิดทฤษฎีตะวันตกที่เน้นทฤษฎีระดับกลางและระดับล่างอย่างชัดเจน ขณะที่ทำงานผู้เขียนมีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยน้อยกว่านักวิชาการทั้งสองท่าน และขณะที่ค้นคว้าในโครงการนี้พื้นฐานความรู้เดิมยังไม่มากเท่ากับงานทวารติธรรมจักรกับสายรากภาคใต้ ดังนั้นการเลือกใช้ทฤษฎีตะวันตกเป็นเครื่องมือแสวงหาความจริงจึงเป็นประโยชน์และจำเป็นสำหรับการสังเคราะห์งานวิจัยนี้ ในขณะเดียวกันได้มีการพัฒนาข้อสมมติฐานและนัยทางโบราณคดีที่ใช้ตรวจสอบแนวคิดทฤษฎีขึ้นเองอีกด้วย

ผู้เขียนวิพากษ์ตัวเองว่า โดยได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับการใช้ทฤษฎีที่เป็นคู่ตรงกันข้ามระหว่างตะวันตกและตะวันออก (ไทย) ซึ่งทำให้ผู้เขียนติดกับดักทางปัญญา โดยเฉพาะการแบ่งตามแนวคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม โบราณคดีกระบวนการและโบราณคดีหลังกระบวนการ เนื่องจากการปฏิบัติการโบราณคดีจริง ๆ นั้นจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนผสมผสานหลายแนวคิดทฤษฎี และยืดหยุ่นตามธรรมชาติของงานและข้อมูล หากเข้าใจในทฤษฎี วิธีวิทยา ข้อมูลเชิงประจักษ์และให้ความใส่ใจกับเนื้องานที่ศึกษาอย่างแท้จริงแล้วต้องยอมรับว่า โลกทัศน์ในการทำงานนี้เป็นกระบวนการทัศน์สมัยใหม่ ซึ่งมีแนวคิดทฤษฎีโบราณคดีกระบวนการ โดยมีรากฐานจากการบ่มเพาะจากตะวันตกที่ต้องแสดงความชัดเจนของกระบวนการใช้ทฤษฎีในทุกขั้นตอน ผู้เขียนทำงานวิจัยเชิงบูรณาการ

กับศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะกับสาขาวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์มา โดยตลอด (รัศมี ชูทรงเดช, 2547, รัศมี ชูทรงเดชและคณะ, 2550) เพราะเชื่อมาโดยตลอดว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการตีความอดีตได้ดี ที่สุด จากประสบการณ์ทำงานจนถึงปัจจุบัน (2549-59) ในภาคสนามในพื้นที่ต่างเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม (อาทิ ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง มูเซอแดง มูเซอดำ ลีซอ ลัวะ ม้ง และคนเมือง) ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้รู้สึกว่าคุณเองเป็นคนที่แปลกปลอมเข้าไป และเป็น “คนอื่น” ทั้งที่อยู่ ในดินแดนประเทศไทย ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความเข้าใจ “ความรู้สึก เป็นอื่น” ของกลุ่มชาติพันธุ์หรือคนชายขอบ” เพิ่มมากขึ้น ในการทำงาน จึงต้องขบคิดเป็นอย่างมากกว่าจะหาอะไรที่จะทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ไม่เคยรู้จักความหมายของคำว่า “โบราณคดี” หรือ “มรดกวัฒนธรรม” ของชาติ (ไทย) ได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งโบราณคดี ที่อยู่ในหมู่บ้านของตนเอง ซึ่งไม่มีความสัมพันธ์ในเชิงประวัติศาสตร์กัน อย่างสิ้นเชิงกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน จากความตึงตันทางความคิด ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ได้ทำให้ผู้เขียนสนใจแสวงหาแนวทางใหม่ ในการตีความอดีต เพื่อเชื่อมโยงอดีตกับสังคมปัจจุบันและตรวจสอบ นอกเหนือวิธีทางวิทยาศาสตร์อย่างที่เคยทำมาแล้ว มาเป็นการอธิบาย การคิดใหม่ การตีความใหม่ของคนร่วมสมัย จึงเป็นการผสมผสานระหว่าง แนวคิดโบราณคดีกระบวนการและหลัง-กระบวนการ และแนวทาง มนุษยศาสตร์ โดยเฉพาะการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมจากแหล่ง โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (รัศมี

ชูทรงเดช และคณะ, 2552, 2555) อาจกล่าวได้ว่าเป็นการกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตการทำงานวิจัย ที่ปรับเปลี่ยนตามประสบการณ์ของผู้เขียน แม้ว่าจะเริ่มต้นจากการใช้ทฤษฎีตะวันตกเป็นฐานก่อนแล้วจึงค่อยแสวงหาแนวทางพัฒนาทฤษฎีและวิธีวิทยาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

ท้ายนี้ ผู้เขียนคิดว่าการใช้ทฤษฎียังจำเป็นสำหรับการทำงานโบราณคดีไทย เพราะทฤษฎีเปรียบเสมือนกับตะเกียงที่ส่องทางหรือเครื่องมือทางความคิดที่ช่วยในการตีความและอธิบายเรื่องราวในอดีตได้ช่วยในการคาดคะเน วิเคราะห์ และสังเคราะห์ภาพรวมของท้องถิ่นกับภูมิภาคและโลกได้ ซึ่งทำให้การทำงานของนักโบราณคดีไทยมีคุณภาพไม่เฉพาะต่อประวัติศาสตร์ชาติไทยเท่านั้น หากรวมถึงประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ทฤษฎีที่ใช้ อาจจะเป็นทฤษฎีฐานรากที่พัฒนาจากประสบการณ์การทำงาน หรือประยุกต์ใช้ทฤษฎีตะวันตก แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของการตระหนักรู้ว่าเลือกใช้เพราะอะไร เราจึงสามารถจะปรับปรุงและสร้างทฤษฎีระดับต่าง ๆ ได้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เขียนทำงานวิจัยระยะยาวเกือบสองทศวรรษ ทำให้ผู้เขียนเกิดแรงบันดาลใจในการแสวงหาความรู้ พัฒนาแนวคิดทฤษฎี และวิธีวิทยาที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร. เจตนา นาควัชระ ครูนอกห้องเรียนที่มักจะมีคำถามยาก ๆ ให้ผู้เขียน

ติดต่อ ศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณ สถาอานันท์ ที่ตั้งคำถามระหว่างการเยี่ยมเยือนที่แหล่งโบราณคดีถ้ำโลงลงรัก อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เกี่ยวกับงานวิจัยว่า “ข้อมูลทางโบราณคดีบอกอะไร?” พี่น้องชาติพันธุ์ที่ถามว่า “โบราณคดีมีประโยชน์อะไรกับเขา?” และนักศึกษาโบราณคดีที่ซักถาม มีข้อสงสัยตลอดเวลาในระหว่างการเรียนการสอน ทำให้ผู้เขียนต้องขบคิดและหาคำตอบเหล่านี้ ขอบขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่ได้เอ่ยนามที่กรุณาให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์สำหรับบทความนี้

บรรณานุกรม

- คณะโบราณคดี. (2556). *หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จอห์น แบสตัน และแฮร์รี เจ เบ็นดา. (ผู้แต่ง). ชื่นจิตต์ อำไพพรรณ และ ภรณี กาญจนรัชติ. (ผู้แปล). (2529). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ชิน อยู่ดี. (2512). *คนก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- _____. (2529). *สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ของชิน อยู่ดี*. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเชิดชูเกียรติในฐานะปรมาจารย์แห่งวิชาก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- นิคม มุสิกคามะ. (2521). *แผ่นดินไทยในอดีต: เอกสารการค้นคว้าและการวิจัยทางโบราณคดี เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.
- ปฐมฤกษ์ เกตุทัต. (2538). *พัฒนาการโบราณคดีในประเทศไทย*. *เมืองโบราณ*. 12 (1-4): 15-44.

ฝ่ายวิชาการนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2517).

อดีต: รวมเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์ของจีน อยู่ดี และ
สุด แสงวิเชียร. กรุงเทพฯ: พิมพ์.

ผาสุข อินทรารุช. (2528). *ดรรชนีภาชนะดินเผาทวารวดี*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ไทย ไอ อี.

_____. (2542). *ทวารวดี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทาง
โบราณคดี*. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.

_____. (2543). *พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน*. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.

_____. (2548). *สุวรรณภูมิจากหลักฐานโบราณคดี*. กรุงเทพฯ:
ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.

_____. (2551). *ทวารวดีธรรมจักร*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาค
การพิมพ์.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (2556). กรุงเทพฯ:
ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

พิสิฐ เจริญวงศ์. (2516). *บ้านเชียง*. กรุงเทพฯ: พิมพ์.

รัศมี ชูทรงเดช. (2538). *โบราณคดียุคโลกาภิวัตน์: ตัวอย่างจากสำนักคิด
อเมริกัน*. *เมืองโบราณ* 12 (1-4): 73-88.

_____. (2546). *วัฒนธรรมโลหะหรือโลหะผสม: ยุคก่อนประวัติศาสตร์
ของแม่ฮ่องสอน*. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง
“คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงใน
อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน,”

- _____. (2547). โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2550). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง (เล่มที่ 2: ด้านโบราณคดี). เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- _____. (2552). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการสืบค้นและจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่หนึ่ง (เล่มที่ 2: ด้านโบราณคดี). เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- _____. (2555). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการสืบค้นและจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สาม (เล่มที่ 2: ด้านโบราณคดี). เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สว่าง เลิศฤทธิ์. (2547). โบราณคดี: แนวคิดและทฤษฎี. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.
- สุด แสงวิเชียร. (2515). ประวัติพิพิธภัณฑ์และห้องปฏิบัติการเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์. สุด แสงวิเชียร. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.

สุรพล นาถะพินธุ. (2539). ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับวิชาโบราณคดี.
เมืองโบราณ 12 (1-4): 45-57.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2531). *โบราณคดี*. พิมพ์แจกในงานศพ
หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทวงศ์). กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้ง.

อมรา ศรีสุชาติ. (2544). *สายรากภาคใต้: ภูมิทัศน์ รูปลักษณ์ จิตลักษณ์*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Adams, W.Y. & Adam, E.W. (2007). *Archaeology Typology and
Practical Reality: a Dialectical Approach to Artifact
Classification and Sorting*. Cambridge: Cambridge
University Press.

Binford, L. (1971). Mortuary practices: Their study and their
potential. In Brown, J.A. (ed.). *Approaches to the
Social Dimensions of Mortuary Practices, Memoirs of the
Society for American Archaeology, No. 25* (6-29).
Washington D.C.: Society for American Archaeology.

Buenafe, M. (2012). A social inquiry on theory in American
archaeology: through the lens of a non-American
cultural anthropologist. *Nebraska Anthropologist*
27: 96-111.

- Doran, J.E. and Hodson, F.R. (1975). *Mathematics and Computers in Archaeology*. Edinburgh: University Press, Edinburgh.
- Gamble, C. (2008). *Archaeology: The Basics. Second edition*. New York: Routledge.
- Gorman, C.F. & Charoenwongsa, P. (1976). Ban Chiang: A Mosaic of Impressions from the First Two Years. *Expedition* 18 (4): 14-26.
- Greene, K. & Moore, T. (2010). *Archaeology: Introduction*. Fifth edition. London and New York: Routledge.
- Hegmon, M. (2003). Setting theoretical ego aside: issues and theory in North American archaeology. *American Antiquity* 68 (2): 213-243.
- Higham, C.F. & Thosarat, R. (1998). *Prehistoric Thailand*. Bangkok: River Books.
- Hodder, I. (1982). *Symbols in Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kardulias, P.N. (ed). (1990). *World-Systems Theory in Practice: Leadership, Production, and Exchange*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Kelly, R. & Thomas, D.H. (2012). *Archaeology*. Sixth edition.

- Belmont, CA.: Wadsworth.
- Longacre, W. (1991). *Ceramic Ethnoarchaeology*. Tucson, AZ: University of Arizona Press.
- Pollock, S. (1983). Style and Information: An Analysis of Susiana Ceramics. *Journal of Anthropological Archaeology* 2: 206-220.
- Renfrew, C. and Bahn, P. (2012). *Archaeology: Theories, Methods and Practice. Sixth edition*. London: Thames and Hudson.
- Saxes, A. (1970). *Social Dimensions of Mortuary Practices*. Ph.D. dissertation, University of Michigan.
- Shanks, M. & Tilley, C. (1987). *Social Theory and Archaeology*. Albuquerque: New Mexico Press.
- Shoocongdej, R. (2011). Contemporary archaeology as a global dialogue: reflections from Southeast Asia. In L.L.D. Lozny (Ed.), *Comparative Archaeologies: A Sociological View of the Science of the Past*. New York: Springer.
- Strauss, A. & Cordin, J. (eds.). (1997). *Grounded Theory in Practice*. London: Sage Publications.
- Tainter, (1978). Mortuary Practice and the study of prehistoric social systems. *Advances in Archaeological Method*

and Theory 1:105-141.

Whallon, R. & Brown, J.A. (eds.). (1982). *Essays on archaeology typology*. Evanston, Illinois: Center for American Archaeology Press.

Wallerstein, I. (1980). *The Modern World System II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy 1600-1750*. New York: Academic Press.

Wiessner, P. (1983). Style and social information in Kalahari San projectile points. *American Antiquity* 48: 253-76.

Wobst, M. (1977). Stylistic behavior and information exchange. In *Papers for the Director Research essays in honor of James B. Griffin, C. Cleland (ed.)*, 317-42. *Michigan Anthropological Papers* 61. Ann Arbor: Museum of Anthropology, University of Michigan.